

Rättsfallsöversikt

- personlig assistans (föräldraansvar)

Utgivare: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Upplysningar: Monica Svanholm
010-116 92 77
monica.svanholm@forsakringskassan.se

Webbplats: www.forsakringskassan.se

Förord

Rättsavdelningen vid Försäkringskassan arbetar fram rättsfallsöversikter som ett led i arbetet med rättslig styrning och rättsligt stöd. En rättsfallsöversikt är ett internt styrande dokument på samma sätt som Domsnytt och Rättsliga ställningstaganden.

Syftet med den här rättsfallsöversikten är att ge stöd i handläggningen i frågor som rör föräldraansvaret inom assistansersättningen.

Försäkringskassan har tidigare gett ut två rättsfallsöversikter som behandlar rätten till personlig assistans, Anser 2011:1 och 2012:2. Det finns också en rättsfallsöversikt från Riksförsäkringsverket rörande assistansersättning till barn, RFV Anser 2004:2.

Den här rättsfallsöversikten innehåller ett urval domar från kammarrätterna samt samtliga domar från Högsta förvaltningsdomstolen om bedömning av föräldraansvar vid rätt till personlig assistans enligt LSS och assistansersättning enligt SFB.

I rättsfallsöversikten finns Försäkringskassans ställningstaganden, en analys av det nuvarande rättsläget samt en översiktlig sammanställning av domarna.

Ny lagstiftning och senare rättsfall kan komma att förändra den bild som lämnas i denna rättsfallsöversikt.

På Försäkringskassans vägnar

Gun Borgstedt

Tf. verksamhetsområdeschef

Verksamhetsområde socialförsäkringsjuridik, Rättsavdelningen

Innehåll

Inledning/avgränsning	7
Regelverket	8
Sammanfattning och ställningstaganden	10
Bedömning med hänsyn till normalt föräldraansvar	10
Grundläggande behov - praxis	11
Grundläggande behov – personlig hygien, måltider och av- och påklädning	11
<i>Ställningstagande</i>	11
Grundläggande behov - kommunikation	11
<i>Ställningstagande</i>	11
Andra personliga behov	12
Tillsyn som grundläggande eller andra personliga behov	12
<i>Ställningstagande</i>	12
Analys	13
Föräldraansvaret i Högsta förvaltningsdomstolen	13
Föräldraansvarets betydelse för barn till och med fem år	14
<i>Personlig hygien, måltider och av- och påklädning</i>	14
<i>Kommunikation</i>	15
<i>Tillsyn som andra personliga behov</i>	16
Föräldraansvarets betydelse för barn från sex till och med elva år	16
<i>Kommunikation</i>	17
<i>Tillsyn som andra personliga behov</i>	18
Föräldraansvarets betydelse för barn från och med tolv år.....	19
<i>Kommunikation</i>	19
<i>Tillsyn som andra personliga behov</i>	19
Domar i Högsta förvaltningsdomstolen	21
1 HFD (RÅ 1997 ref. 23 I) – assistansersättning.....	21
2 HFD (RÅ 2004 ref. 16) – assistansersättning.....	21
3 HFD (RÅ 2008 ref. 17) – assistansersättning.....	22
4 HFD (RÅ 2010 ref. 17) – personlig assistans enligt LSS	22
5 HFD 2011 not. 81, mål nr 5472-10 – assistansersättning	23
6 HFD 2013 ref. 81 – assistansersättning	23
Domar i kammarrätterna – mål avseende föräldraansvar, assistansersättning och personlig assistans enligt LSS	25
7 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5754-12) – assistansersättning	25
8 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1032-11) – personlig assistans enligt LSS.....	26
9 Kammarrätten i Göteborg (5148-12) – personlig assistans enligt LSS	26

10	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3703-12) – assistansersättning.....	27
11	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7266-13) – personlig assistans enligt LSS.....	27
12	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 4800-12) – personlig assistans enligt LSS.....	28
13	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 1044-12) – personlig assistans enligt LSS.....	28
14	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 3974-11) – assistansersättning	29
15	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7642-09) – assistansersättning	29
16	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3044-12) – personlig assistans enligt LSS.....	30
17	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5925-13) – personlig assistans enligt LSS.....	30
18	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5273-10) – assistansersättning	31
19	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3090-10) – assistansersättning.....	32
20	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2106-12) – personlig assistans enligt LSS.....	32
21	Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2078-13) – assistansersättning.....	33
22	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2784-11) – assistansersättning.....	33
23	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 188-13) – assistansersättning.....	34
24	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2448-11) – personlig assistans enligt LSS.....	35
25	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 6864-11) – personlig assistans enligt LSS.....	35
26	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 3597-12) – assistansersättning.....	36
27	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7198-12) – personlig assistans enligt LSS.....	37
28	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3220-12) – personlig assistans enligt LSS.....	38
29	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 422-13) – personlig assistans enligt LSS.....	38
30	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 1202-11) – personlig assistans enligt LSS.....	39
31	Kammarrätten Sundsvall (mål nr 761-10) – personlig assistans enligt LSS.....	39
32	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 1728-12) – personlig assistans enligt LSS.....	40
33	Kammarrätten i Sundsvall (1821-11) – personlig assistans enligt LSS	41
34	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 710-11) – personlig assistans enligt LSS.....	41
35	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 3753-10) – personlig assistans enligt LSS.....	42
36	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1791-11) – assistansersättning	42
37	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 622-11) – personlig assistans enligt LSS.....	43
38	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 501-11) – assistansersättning.....	44
39	Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 567-11) – personlig assistans enligt LSS.....	45
40	Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2931-12) – assistansersättning.....	45

41	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 4128-13) – personlig assistans enligt LSS.....	46
42	Kammarrätten i Göteborg (3697-11 och 3696-11) – assistansersättning	46
43	Kammarrätten i Göteborg (4569-11) – assistansersättning	47
44	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5403-11) – assistansersättning	48
45	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 2875-10) – personlig assistans enligt LSS.....	49
46	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1152-11) – assistansersättning	50
47	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5140-12) – assistansersättning	50
48	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2292-13) – personlig assistans enligt LSS.....	51
49	Kammarrätten i Stockholm (4468-11) – personlig assistans enligt LSS	51
50	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2577-10) – personlig assistans enligt LSS.....	52
51	Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2899-12) – assistansersättning.....	52
52	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 132-13) – personlig assistans enligt LSS.....	53
53	Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 1925-12) – personlig assistans enligt LSS.....	53
54	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2739 - 2741-13) – personlig assistans enligt LSS	54
55	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 4022-11) – personlig assistans enligt LSS.....	54
56	Kammarrätten i Stockholm (7514-11) – personlig assistans enligt LSS – tillfälligt utökat behov.....	55
57	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1980-13) – assistansersättning	56
58	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 9036-12) – assistansersättning	57
59	Kammarrätten i Stockholm (mål nr 7477-12) – personlig assistans enligt LSS.....	57
60	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 11-11) – personlig assistans enligt LSS.....	58
61	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 2741-11) – assistansersättning	58
62	Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2020 och 2021-12) – personlig assistans enligt LSS	60
63	Kammarrätten i Göteborg (mål nr 6599-11) – assistansersättning	60

Inledning/avgränsning

Försäkringskassan har tidigare gett ut två rättsfallsöversikter som behandlar rätten till personlig assistans enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken (SFB) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). I Anser 2011:1, som utgår från RÅ 2009 ref. 57, redovisas domar om rätten till personlig assistans i samband med de tre första grundläggande behoven personlig hygien, måltider samt att klä av och på sig. I Anser 2012:2, som utgår från RÅ 2010 ref. 17, redovisas domar om rätten till personlig assistans i samband med de resterande grundläggande behoven att kommunicera med andra och annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade. I Anser 2012:2 finns även ett avsnitt som behandlar föräldraansvaret. Det finns också en rättsfallsöversikt från Riksförsäkringsverket rörande assistansersättning till barn, RFV Anser 2004:2.

Den här rättsfallsöversikten innehåller samtliga domar från Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) om bedömning av föräldraansvar under perioden 1997 till och med maj 2014. Kammarrättsdomarna (57 st.) är från perioden januari 2011 till och med maj 2014. I översikten ingår både domar om bedömning av personlig assistans enligt LSS (34 st.) och assistansersättning enligt SFB (23 st.). Försäkringskassan har valt att ta med domar både enligt LSS och SFB, eftersom kommunerna och Försäkringskassan tillämpar samma regelverk vid bedömningen av rätten till personlig assistans. LSS-domarna kan därför vara av stort intresse för bedömningen av vad som ingår i föräldraansvaret. Domarna har sorterats ut via sökning på JP Infonet. Avsikten har varit att inkludera samtliga domar som bedömer föräldraansvaret under den ovan nämnda perioden. Ett fåtal domar har utelämnats för att de inte bedömts relevanta i sak och någon eller några domar kan ha förbisettts. Rättsfallsöversikten innehåller vissa referat som också har redovisats i Anser 2012:2.

Den ålder som angetts i referaten är barnets ålder vid tidpunkten för Försäkringskassans eller kommunens beslut. Med barn menas här den som ännu inte har fyllt 18 år. Domar där barn visserligen varit parter men som rör rent processuella frågor har inte tagits med. Domarna i översikten refereras utifrån barnens stigande ålder.

Regelverket

Personlig assistans är ett personligt utformat stöd som kan beviljas personer med funktionsnedsättning för hjälp i den dagliga livsföringen. Stödet, som är knutet till personen och inte till en verksamhet, har till syfte att stärka den enskildes möjlighet att leva ett självständigt och oberoende liv.

Bestämmelser om rätten till personlig assistans finns i LSS. För att en person ska ha rätt till insatsen krävs att han eller hon omfattas av personkretsen enligt 1 § LSS och på grund av stora och varaktiga funktionshinder har behov av hjälp med något eller några av de grundläggande behov som framgår av 9 a § LSS, nämligen personlig hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade. En person som har rätt till personlig assistans för att tillgodose sina grundläggande behov har även rätt till assistans för sina andra personliga behov, om de inte tillgodoses på annat sätt.

Kommunerna kan bevilja personlig assistans enligt LSS. Det finns inte någon undre tidsgräns för rätt till personlig assistans enligt LSS. Om personen behöver hjälp med de grundläggande behoven under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan kan staten genom Försäkringskassan bevilja assistansersättning enligt reglerna i 51 kap. SFB¹. SFB hänvisar till LSS när det gäller reglerna för rätten till personlig assistans. Det innebär att kommunerna och Försäkringskassan tillämpar samma regelverk vid bedömningen av rätten till personlig assistans.

Av förarbetena till den ursprungliga regleringen i LSS framgår att föräldraansvaret enligt föräldrabalken ska beaktas vid bedömningen av rätten till personlig assistans till barn. Det saknas emellertid uttalanden som kan ge närmare vägledning för hur man ska göra den bedömningen (prop. 1992/93:159 s. 65 f. och s. 172). I samband med riksdagsbehandlingen av förslag till ändringar i LSS och lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS) påpekades att det normala föräldraansvaret ska beaktas på så sätt att det bara är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i motsvarande ålder som ska läggas till grund för bedömningen av behovet av personlig assistans (bet. 1995/96:SoU15 s. 18). Uttryckt på annat sätt innebär detta enligt betänkandet att det är behovet av extra tillsyn och omvårdnad med anledning av ett funktionshinder som ska ligga till grund för bedömning och beslut om personlig assistans. Denna princip har HFD både redogjort för och tillämpat i exempelvis RÅ 1997 ref. 23 I, RÅ 2008 ref. 17 och RÅ 2010 ref. 17. Bestämmelsen om föräldraansvaret finns sedan januari 2011 införd i 51 kap. 6 § SFB. I samband med införandet framhölls att bestämmelsen var ny och kodifierade praxis enligt RÅ 1997 ref. 23 I (prop. 2008/09:200, del 2, s. 473 f.) Av 6 § framgår uttryckligen att man ska

¹ Tidigare reglerades assistansersättning i lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS)

bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter när man bedömer ett barns behov av personlig assistans. I LSS finns ingen motsvarande bestämmelse varför kommunerna bedömer föräldraansvaret med stöd av uttalandena i förarbetena och utifrån rättspraxis.

Sammanfattning och ställningstaganden

Den här översikten syftar till att ge stöd i handläggningen i frågor som rör föräldraansvaret inom assistansersättningen.

Det är de ställningstaganden som görs i översikten som ska tillämpas i handläggningen. De redovisade domarna ska endast ses som en bakgrund till respektive ställningstagande.

När man bedömer ett barns behov av personlig assistans ska man enligt SFB bortse från de behov som barnets vårdnadshavare normalt ska tillgodose med hänsyn till barnets ålder, utveckling och omständigheterna i övrigt (51 kap. 6 § SFB). I LSS finns ingen motsvarande bestämmelse. Kommunerna bedömer därför föräldraansvaret med stöd av uttalanden i förarbetena och praxis. Varken lagtext, förarbeten eller praxis anger någon metod för hur man ska fastställa vad som ryms inom ett normalt föräldraansvar. Därför finns det ett stort tolkningsutrymme beträffande föräldraansvarets omfattning i olika åldrar.

Bedömning med hänsyn till normalt föräldraansvar

I flertalet domar gör kammarrätterna generella avdrag för föräldraansvaret utan någon närmare tidsprecisering. Hur omfattande det normala föräldraansvaret har bedömts vara, preciserat i timmar för en speciell åldersgrupp, går därför inte att utläsa av kammarrättsdomarna. Detta gäller både vid bedömningen av grundläggande och andra personliga behov. Kammarrätterna använder olika angreppssätt i sin bedömning av normalt föräldraansvar. I vissa domar framgår att domstolen inte beaktat något preciserat föräldraansvar men tidssatt det enskilda stödbehovet. Däremot finns det andra domar där domstolen faktiskt har beaktat visst tidssatt föräldraansvar. I några domar konstaterar kammarrätterna att variationen av vad som kan anses som normalt föräldraansvar är betydande, dom 30 och 55. Samtidigt konstateras att föräldraansvaret sträcker sig längre än att tillgodose behoven hos ett genomsnittligt utvecklat barn, dom 20 och 30. I dessa avgöranden har domstolen gett uttryck för att normalvariationen för exempelvis ett barns förmåga att äta själv är mycket stor. Att jämnåriga barns förmågor skiljer sig åt mellan individerna är, enligt Försäkringskassans uppfattning, inget skäl att inte fastställa vad som ingår i ett normalt föräldraansvar för ett barn i en viss ålder.

Grundläggande behov - praxis

Översikten visar att kammarrätterna anser att föräldraansvaret överlag är omfattande och långtgående för barn upp till och med fem års ålder när det gäller behov av hjälp med de grundläggande behoven. I enlighet med HFD-praxis är det enbart när barnet har ett mycket speciellt vårdbehov som föräldraansvaret inte ska beaktas (RÅ 2008 ref. 17). Kammarrätterna fäster, i enlighet med HFD-praxis, vikt vid funktionsnedsättningens karaktär. Det innebär att arten av hjälpbehovet, t.ex. längre tid och vård av teknisk karaktär, har betydelse. HFD har i RÅ 1997 ref. 23 I uttalat att det inte finns något föräldraansvar avseende de grundläggande behoven för en tolvåring. I RÅ 2010 ref. 17 har HFD konstaterat att det inte finns något föräldraansvar för hjälp med kommunikation och aktiv tillsyn av övervakande karaktär för en nioåring.

Grundläggande behov – personlig hygien, måltider och av- och påklädning

Generellt anser kammarrätterna att det för barn från sex till och med åtta år finns ett föräldraansvar i varierande omfattning för de grundläggande behoven personlig hygien, måltider och av- och påklädning.

Ställningstagande

Försäkringskassan anser att hjälp med personlig hygien **inte till någon del** omfattas av normalt föräldraansvar för barn från och med nio års ålder.

Grundläggande behov - kommunikation

Vid bedömningen av hjälp med kommunikation fäster kammarrätterna vikt vid om barnet har uppnått skolåldern eller inte. För barn till och med fem års ålder har behovet av hjälp med kommunikation i samtliga fall ansetts ingå i det normala föräldraansvaret. Bedömningen har gjorts med hänvisning till att barn i förskoleåldern normalt inte har så omfattande kontakter med andra eller aktiviteter tillsammans med andra barn utanför förskola och familj som kräver en förälders medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Däremot har hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer utanför skola och familj från sexårsåldern i princip ansetts falla utanför föräldraansvaret. I översikten finns endast två domar som rör föräldraansvarets omfattning vid hjälp med kommunikation med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande. I dessa domar framgår att hjälp med kommunikation omfattas av föräldraansvaret i vart fall upp till och med nio års ålder.

Ställningstagande

Försäkringskassan anser att något föräldraansvar **inte** ska beaktas för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer, t.ex. fritidsaktiviteter utanför skola, fritids och familj för barn från sex års ålder.

Andra personliga behov

Det saknas närmare vägledning i HFD:s praxis hur man ska bedöma föräldraansvaret när det gäller andra personliga behov. Viss vägledning kan man dock få från kammarrättsdomarna om föräldraansvarets betydelse för tillsyn som andra personliga behov.

Tillsyn som grundläggande eller andra personliga behov

Översikten visar att tillsyn som andra personliga behov ingår i föräldraansvaret för barn upp till och med fem år. För barn från sex till och med elva år har kammarrätterna däremot ansett att det finns skäl för att ta hänsyn till visst föräldraansvar och ett begränsat föräldraansvar för barn äldre än 12 år.

Ställningstagande

Tillsyn som andra personliga behov

Försäkringskassan anser att tillsyn, som räknas till andra personliga behov, **helt** omfattas av normalt föräldraansvar för barn till och med fem års ålder.

Försäkringskassan anser att behovet av tillsyn, som andra personliga behov, **delvis** omfattas av föräldraansvaret för barn från och med sex års ålder.

Försäkringskassan anser att behovet av tillsyn som andra personliga behov **helt** faller utanför normalt föräldraansvar för barn från 12 års ålder.

Tillsyn som grundläggande behov

Aktiv tillsyn av övervakande karaktär, vilken förutsätter ingående kunskaper om barnet, kan **helt eller delvis** gå utöver ett normalt föräldraansvar för barn till och med fem års ålder.

Analys

Föräldraansvaret i Högsta förvaltningsdomstolen

Frågan om föräldraansvarets betydelse har prövats av HFD i följande domar:

- RÅ 1997 ref. 23 I
- RÅ 2004 ref. 16
- RÅ 2008 ref. 17
- RÅ 2010 ref. 17
- HFD 2011 not. 81
- HFD 2013 ref. 81

HFD konstaterade redan i RÅ 1997 ref. 23 I att hjälp med de grundläggande behoven inte kan anses ingå i föräldraansvaret för ett barn i tolvårsåldern. I RÅ 2010 ref. 17 konstaterade HFD att det inte ingår i föräldraansvaret att hjälpa en nioåring att kommunicera med omgivningen i vanliga sociala situationer. Enligt HFD har en nioåring utan funktionshinder ett visst behov av tillsyn. Däremot går det inte att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodose behovet av aktiv tillsyn. Utöver hjälp med de grundläggande behoven kan en nioåring också ha rätt till personlig assistans för t.ex. aktiverings- och motiveringsinsatser samt för tillsyn som inte kan räknas som aktiv, om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Den aktiva tillsyn som barnet behövde var av en annan art än sådan tillsyn som nioåringar generellt sett behöver. Jämför även HFD 2013 ref. 81.

Av förarbetena framgår att när man bedömer omfattningen av ett barns hjälpbehov ska man ta hänsyn till vad som normalt kan anses ingå i det föräldraansvar som alla vårdshavare har enligt föräldrabalken. Man ska då ta hänsyn till barnets ålder, utveckling och omständigheterna i övrigt (bet. 1995/96: SoU15 s. 18). Det är endast hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i just den åldern som ska läggas till grund för bedömningen av behovet av personlig assistans. Samma sak konstaterades även i RÅ 1997 ref. 23. I. För små barn leder det i de flesta fall till bedömningen att föräldrarna ska svara för hela barnets behov eller barnets behov under ett visst antal timmar och att de inte ska få assistansersättning för den tiden. Om vården är av rent tekniskt slag kan man dock bortse från denna princip (RÅ 2008 ref. 17). I HFD 2011 not. 81, där ett fyraårigt barn var extremt resurskrävande, gjorde HFD samma bedömning som kammarrätten att vårdbehovet var så speciellt och omfattande att det till allra största delen inte rymdes inom ett normalt föräldraansvar för ett barn i den åldern.

I den följande presentationen har domarna delats in efter olika åldersgrupper. Syftet med det är att göra översikten mer överskådlig.

Föräldraansvarets betydelse för barn till och med fem år

Rättsfallsöversikten omfattar sammanlagt 23 kammarrättsdomar som rör rätten till personlig assistans för barn i åldersgruppen noll till och med fem år. 13 av domarna gäller rätten till personlig assistans enligt LSS och 10 av domarna gäller rätten till assistansersättning enligt 51 kap. SFB.

Inledningsvis kan det konstateras att något föräldraansvar inte ska beaktas vid bedömningen av personkretstillhörighet enligt 1 § LSS, dom 18.

När kammarrätterna har bedömt ett visst barns rätt till personlig assistans har de sett till vad just det barnet har för behov i förhållande till vad som generellt kan betraktas som normalt föräldraansvar/hjälpbbehov hos jämnåriga barn utan funktionsnedsättning. De har inte gjort någon närmare precisering av föräldraansvarets omfattning i tid för respektive ålder.

Personlig hygien, måltider och av- och påklädning

Kammarrättsdomarna visar att i vissa fall är vårdbehovet även för de allra yngsta barnen av sådan omfattning och karaktär att det överstiger vad som kan bedömas ingå i det normala föräldraansvaret. Exempelvis har hjälp med måltider, en timme var fjärde timme, ansetts gå utöver föräldraansvaret för ett arton månader gammalt barn. Hjälp med blöjbyte, dusch och tandborstning har däremot av kammarrätten bedömts ingå i föräldraansvaret, dom 8. Man har också bedömt att hjälp till följd av självskadebeteende, problem med slembildning, nutritionssvårigheter, rubbad dygnsrytm och behov av omfattande kognitiv och motorisk stimulans överstiger vad som ingår i föräldraansvaret för ett barn på nitton månader, dom 9. Tillsyn mellan aktiva insatser av teknisk karaktär har däremot inte berättigat till dubbelassistans. Det har istället bedömts ingå i föräldraansvaret för ett barn på 1,5 år. Det beror på att behovet av tillsyn endast innebär att finnas till hands för att ingripa om barnet skulle behöva hjälp, dom 7.

I dom 11 ansåg kammarrätten att det är ytterst ovanligt att ett tvåårigt barn kan tillgodose sina grundläggande behov på egen hand. Föräldraansvaret för en tvååring är därför enligt kammarrätten mycket stort när det gäller både de grundläggande behoven och andra personliga behov och omfattar vanligtvis de flesta situationer där barnet behöver hjälp. Kammarrätten konstaterade också att hjälpbehovet i vissa fall kan vara så omfattande att det går utöver det normala föräldraansvaret för ett jämnårigt barn utan funktionsnedsättning. Exempelvis kan ett tvåårigt barn utan funktionsnedsättning ofta hjälpa till i olika moment, även om det givetvis finns en individuell variation beroende på det enskilda barnets utveckling. I det aktuella LSS-målet fann kammarrätten att barnets funktionsnedsättning medförde ett totalt hjälpbehov med samtliga grundläggande behov och att behovet gick utöver det normala föräldraansvaret för ett jämnårigt barn utan funktionsnedsättning.

I dom 12 ansåg kammarrätten att sondmatning visserligen krävde en speciell insats, men att matningen inte var mer tidskrävande än matningen är för ett barn i tvåårsåldern utan funktionsnedsättning. I dom 13 beaktade dock kammarrätten tid för hjälp med måltider för ett jämnårigt barn, som inte

kunde föra maten till munnen, eftersom hjälpbehovet enligt kammarrätten översteg vad som ansågs ingå i det normala föräldraansvaret. Hjälp med klädbyten och matning till följd av frekventa kräkningar, dubbla dagliga bad/dusch och blöjbyten ansågs inte heller ingå i det normala föräldraansvaret för ett drygt treårigt barn, dom 15. Däremot har föräldraansvaret för ett annat treårigt barn bedömts vara så betydande och även omfatta ett visst omvårdnadsbehov nattetid att det inte förelåg rätt till personlig assistans enligt LSS, dom 14. Likaså har behov av aktiv tillsyn och mer omfattande behov av hjälp vid måltider, hygien samt av- och påklädning för ett tre och ett halvårigt barn ansetts ingå i föräldraansvaret, dom 17.

Föräldraansvaret är också omfattande och långtgående för barn från fyra till och med fem år, vilket framgår av ett flertal domar från kammarrätterna, bl.a. dom 20, 24–25, 27 och 29. Kammarrätten konstaterade i dom 20 att fyraåriga barn utan funktionsnedsättning normalt behöver vuxenstöd i varierande omfattning när det gäller de grundläggande behoven. De konstaterade därför att föräldraansvaret för en fyraåring är långtgående när det gäller de grundläggande behoven (personlig hygien, måltider, av- och påklädning och kommunikation). De fann dessutom att fyraåringar har ett omfattande behov av tillsyn. I dom 25 nämns att behov av hjälp med duschning, tandborstning och kamning är behov som delas med andra femåriga barn utan funktionsnedsättning.

I dom 22 bedömde kammarrätten att ett drygt fyraårigt barns behov av hjälp gick utöver vad som omfattas av föräldraansvaret eftersom hjälpen bedömdes ta mer tid och vara av en annan karaktär än vad som normalt gäller för jämnåriga barn utan funktionsnedsättning.

Slutsats: Översikten visar att föräldraansvaret överlag är omfattande och långtgående för barn upp till och med fem års ålder när det gäller behov av hjälp med personlig hygien, måltider och av- och påklädning. Kammarrättsdomarna visar att i vissa fall är vårdbehovet även för de allra yngsta barnen av sådan omfattning och karaktär att det överstiger vad som kan bedömas ingå i det normala föräldraansvaret. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) om föräldraansvarets omfattning när det gäller behov av hjälp med måltider och av- och påklädning.

Kommunikation

För barn i åldersgruppen noll till och med fem år har behovet av hjälp med kommunikation i samtliga fall ansetts ingå i föräldraansvaret, dom 17, 19–20, 22–25 och 27. Domstolarna har fäst vikt vid att barnet inte uppnått skolåldern. Med hänvisning till RÅ 2010 ref. 17 konstaterar domstolen att barn i förskoleåldern normalt sett inte har några omfattande aktiviteter utanför förskola och familj som kräver föräldrarnas medverkan, dom 17, 19 och 23. I dom 27 fäster domstolen vikt vid att en femåring endast har ett begränsat behov av att få hjälp med att kommunicera utanför förskolan och familjen. I dom 23 gör domstolen dessutom en bedömning i det enskilda fallet av barnets faktiska aktiviteter.

Slutsats: I samtliga kammarrättsdomar har hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer utanför förskola och familj helt ansetts ingå i föräldraansvaret för barn till och med fem års ålder. Försäkringskassan anser dock att frågan om hur stort föräldraansvaret är när det gäller att hjälpa barnet att kommunicera behöver utredas vidare innan något ställningstagande eventuellt kan göras. Det behöver utredas om det kan finnas andra situationer än de som nämns i kammarrätternas domar där det finns stöd för att föräldraansvaret minskar med barnets stigande ålder för att helt upphöra när barnet fyllt sex år. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) om föräldraansvarets omfattning vid hjälp med kommunikation för barn till och med fem års ålder.

Tillsyn som andra personliga behov

I dom 20, 24 och 27–28 konstaterar domstolen att barn i åldrarna fyra till och med fem år normalt har ett omfattande behov av tillsyn och att föräldrarna har ett stort ansvar för att tillgodose behovet av tillsyn. I dom 26 och 28 där behovet av tillsyn var av en annan karaktär och där barnen ansågs behöva aktiv tillsyn av övervakande karaktär som förutsätter ingående kunskaper, räknades behovet av tillsyn med i de grundläggande behoven för barn i femårsåldern. I dom 26 fann kammarrätten att man inte kunde bortse från hela den tid som krävdes för att tillgodose behovet av aktiv tillsyn med hänvisning till föräldraansvaret. I dom 21 har kammarrätten, efter yttrande från Socialstyrelsen med ställningstagande om tillsynen var ett grundläggande behov, funnit att det fanns behov av aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Kammarrätten utvecklade inte särskilt frågan om eventuellt föräldraansvar, men godtog tid för aktiv tillsyn som grundläggande behov utan att ta hänsyn till föräldraansvaret.

Med undantag av dom 26 (ett femårigt barn med behov av hjälp i samband med måltider) visar domarna att det endast är aktiv tillsyn av övervakande karaktär som förutsätter ingående kunskaper om barnet som helt eller delvis kan gå utöver föräldraansvaret för barn i åldersgruppen noll till och med fem år.

Slutsats: Domarna i översikten visar att föräldrarna har ett stort ansvar för att tillgodose barns behov av tillsyn till och med fem års ålder. Försäkringskassan anser att tillsyn, som räknas till andra personliga behov, helt ingår i det normala föräldraansvaret för barn till och med fem års ålder. Däremot kan behovet av aktiv tillsyn av övervakande karaktär som förutsätter ingående kunskaper om barnet helt eller delvis gå utöver det normala föräldraansvaret även för barn till och med fem års ålder.

Föräldraansvarets betydelse för barn från sex till och med elva år

Rättsfallsöversikten omfattar sammanlagt 25 kammarrättsdomar som rör rätten till personlig assistans för barn i åldersgruppen sex till och med elva år. 16 av domarna gäller rätten till personlig assistans enligt LSS och nio av domarna gäller rätten till assistansersättning enligt 51 kap. SFB.

Enligt domarna finns det ett föräldraansvar i varierande omfattning för barn från sex till och med elva år. För sex- till åttaåringar har kammarrätterna funnit att det finns ett visst föräldraansvar för de grundläggande behoven, dom 30–31, 34–35 och 37–40.

För en nioåring, dom 50, och för en elvaåring, dom 52, är föräldraansvaret för de grundläggande behoven enligt kammarrätten däremot i stort sett obefintligt (jämför RÅ 1997 ref. 23 I och RÅ 2010 ref. 17). Utökad hjälpbehov ingick inte föräldraansvaret för en elvaåring som hade en omfattande funktionsnedsättning och som på grund av sjukdom inte kunde vistas i skolan enligt kammarrätten i ett LSS-mål, dom 51.

Slutsats: Försäkringskassan anser att hjälp med personlig hygien inte till någon del ingår i det normala föräldraansvaret för barn från nio års ålder. Det går dock inte att dra några slutsatser av domarna om hur långt föräldraansvaret sträcker sig vid bedömning av hjälp med måltider och av- och påklädning. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) om föräldraansvarets omfattning vid hjälp med måltider och av- och påklädning.

Kommunikation

Hjälp med kommunikation har i samtliga fall för barn från sex till och med elva år i princip ansetts falla utanför föräldraansvaret, dom 32–33, 35–38, 41, 43, 46, 49 och 53. Domstolens motivering till att tid för hjälp med kommunikation har godtagits varierar. Exempelvis ansåg domstolen i dom 32 att det inte finns något föräldraansvar vid kommunikation från sex års ålder. I dom 33 ansåg kammarrätten att hjälp med kommunikation översteg det normala hjälpbehovet för en sexåring. I dom 35 ansåg domstolen att ett barn på 6,5 år normalt inte behöver sina förälders medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga situationer. I dom 37 och 46 konstaterade domstolen att barn i skolåldern normalt sett inte behöver sina föräldrars eller någon annans medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Därför var det inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose behovet av hjälp med kommunikation för en sjuåring.

Tiden för hjälp med kommunikation har inte preciserats av domstolen. Se dock dom 41, 43 och 49 där kammarrätterna efter en individuell bedömning av hjälpbehovets omfattning definierat en viss tidsåtgång. I dom 41 ansågs 1 timme och 45 minuter per vecka för hjälp med kommunikation utanför skolan tillräckligt för en 7,5-åring. Domstolen tog hänsyn till att barnet inte hade något tal eller språkförståelse, inte visade intresse för att relatera till andra barn och inte interagerade socialt men att utvecklingen gick framåt. Utöver tiden i skolan och hemmet ansågs 3,5 timmar per vecka tillräckligt för hjälp med kommunikation för en åttaåring och fem timmar i veckan ansågs rimligt för ett barn som var åtta till nio år gammalt, dom 43 och 49.

Vid kontakter med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande har domstolarna emellertid bedömt att hjälp med kommunikation ingår i föräldraansvaret för en sexåring, dom 31 och för en nioåring, dom 48.

Slutsats: HFD har redan i RÅ 2010 ref. 17 konstaterat att det inte finns något föräldraansvar för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer för en nioåring. Kammarrättsdomarna, som även rör yngre barn än nio år, visar att något föräldraansvar för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer inte ska beaktas från sex års ålder. Försäkringskassan delar den bedömningen och anser att något föräldraansvar inte ska beaktas för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer, t.ex. fritidsaktiviteter utanför skola, fritids och familj för barn från sex års ålder.

Det finns endast två domar (barn 6 och 11 år) i översikten som behandlar frågan om hjälp med kommunikation vid kontakter med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande. Därför går det inte att dra några slutsatser om hur långt föräldraansvaret sträcker sig vid bedömningen av hjälp med kommunikation vid sådana kontakter. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) i denna fråga.

Tillsyn som andra personliga behov

Enligt kammarrätterna finns det skäl att beakta visst föräldraansvar för tillsyn som andra personliga behov för barn från sex till och med elva år, dom 37, 40, 44, 47, 49 och 51. I dom 40 ansåg kammarrätten att Försäkringskassans uppskattning av föräldraansvaret var rimlig (2,5 timmar per skoldag och 3 timmar per lovdag för en sju- till åttaåring). I dom 44 ansåg kammarrätten att ett föräldraansvar med 7 timmar per vecka var rimligt för en åttaåring. I dom 47 ansåg kammarrätten att föräldraansvar med 30 minuter per vardag och 1 timme per helgdag var rimligt för en nioåring. I dom 51 ansågs i genomsnitt 6 timmar per vecka för föräldraansvar vara rimligt för en elvaåring. I dom 53 har kammarrätten uttalat att det inte mer än undantagsvis ligger inom föräldraansvaret för en tioåring att tillgodose behovet av tillsyn som andra personliga behov.

I två mål har kammarrätten bedömt föräldraansvaret i samband med dubbelassistans vid ridning. I dom 42 ansåg kammarrätten att det inte fanns skäl att bevilja dubbelassistans för en sju- till åttaåring i samband med ridning och vid för- och efterarbete med hästen. Enligt kammarrätten skiljde sig behovet inte från vad som är normalt för barn i motsvarande ålder. Därför skulle behovet av dubbelassistans kunna tillgodoses av en annan person, till exempel en förälder eller en ridskoleanställd. I dom 44 fann kammarrätten däremot att ett åttaårigt barns behov av hjälp under själva ridningen och vid för- och efterarbetet med hästen gick utöver vad som ingår i det normala föräldraansvaret och att barnet därför hade rätt till dubbel assistans.

Slutsats: Översikten visar att det finns ett visst föräldraansvar för hjälp med tillsyn som andra personliga behov för barn från sex till och med elva år. Försäkringskassan delar den bedömningen och anser att man för barn från och med sex års ålder med hänsyn till normalt föräldraansvar inte helt kan bortse från behovet av tillsyn som räknas till andra personliga behov.

Det finns endast två domar i översikten, som dessutom är motstridiga, som behandlar frågan om föräldraansvaret vid dubbelassistans i samband med fritidsaktiviteter. Därför kan man inte dra några slutsatser om hur långt det normala föräldraansvaret sträcker sig när man bedömer ett barns behov av

dubbelassistans. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) om föräldraansvaret vid dubbelassistans i samband med fritidsaktiviteter.

Föräldraansvarets betydelse för barn från och med tolv år

Rättsfallsöversikten tar upp sammanlagt nio kammarrättsdomar som rör rätten till personlig assistans för barn från och med tolv års ålder. Fem av domarna gäller rätten till personlig assistans enligt LSS och fyra av domarna gäller rätten till assistansersättning enligt 51 kap. SFB.

Kommunikation

HFD har redan i RÅ 2010 ref. 17 konstaterat att det inte ingår i föräldraansvaret att hjälpa en nioåring att kommunicera med omgivningen i vanliga sociala situationer. I tre mål har kammarrätterna med hänvisning till RÅ 2010 ref. 17 angett att det inte finns skäl att ta hänsyn till föräldraansvar i samband med kommunikation. Därför var den tid som beviljats i grundbeslutet alltför lågt beräknad, dom 57, 58 och 63. Kammarrätterna ansåg vidare att barn i dessa åldrar (12, 13 och 16 år) normalt har omfattande kontakter med andra människor och aktiviteter tillsammans med andra ungdomar utanför skoltid och inte behöver sina förälders eller andra vuxnas medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer. Efter en individuell bedömning utifrån ålder och omständigheterna i det enskilda fallet bedömde kammarrätten i dom 57 att tiden för att hjälpa en tolvåring att kommunicera utanför hemmet och skolan beräknades till 40 minuter per ledig dag och 30 minuter per skoldag. I dom 58 fann domstolen, efter en individuell bedömning utifrån ålder och omständigheterna i det enskilda fallet, att en trettonårings behov av hjälp med kommunikation utöver tiden i skolan och på fritids uppgick till fyra timmar per vecka. Även i dom 63 konstaterade kammarrätten att det inte fanns skäl att beakta något föräldraansvar för en sextonåring. Tiden för hjälp med kommunikation översteg därför klart de timmar som beviljats i grundbeslutet (fyra timmar per vecka).

Slutsats: HFD konstaterade redan i RÅ 2010 ref. 17 att det inte ingår i föräldraansvaret att hjälpa en nioåring med kommunikation i vanliga sociala situationer. Översikten visar dessutom att något föräldraansvar för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer inte ska beaktas för barn från sex års ålder.

Det finns ingen dom i översikten som behandlar frågan om hjälp med kommunikation vid kontakter med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande för barn från tolv år. Försäkringskassan kommer att överväga att ta fram ett rättsligt ställningstagande (FKRS) i denna fråga.

Tillsyn som andra personliga behov

HFD har redan i RÅ 1997 ref. 23 I konstaterat att det inte ingår i föräldraansvaret att hjälpa en tolvåring med de grundläggande behoven. Trots att rättsfallsöversikten endast omfattar ett fåtal domar som rör barn från 12 år kan Försäkringskassan utläsa att föräldraansvaret är begränsat även när det

gäller andra personliga behov. Föräldraansvaret för en 13-åring ansågs, både vad gäller grundläggande och andra personliga behov, i princip vara försumbart, dom 59. Detsamma gäller behovet av tillsyn för en 14-åring där någon ständigt behövde vara inom hörhåll och vara beredd att ingripa, dom 60. I dom 61 fann kammarrätten att det utifrån funktionsnedsättningen inte kunde tas hänsyn till föräldraansvaret i samband med dubbelassistans för en 15-åring. Detta trots att det enligt kammarrätten kan finnas ett begränsat föräldraansvar för barn i motsvarande ålder. Domstolen har dock i dom 55 ansett att en tolvåring behov inte var av sådan omfattning att det utöver föräldraansvaret fanns behov av tillsyn under all vaken tid. I det aktuella målet bedömdes föräldraansvaret utifrån karaktären av barnets funktionsnedsättning motsvara nio timmar per vecka.

Tillfälligt utökat behov för tid som dragits av på grund av annat samhällsstöd och som tillfälligt inte kan utnyttjas, omfattas inte av föräldraansvaret för en tolvåring, dom 56. Däremot kan ett tillfälligt utökat behov av assistans inom ramen för en familjerelation räknas in i föräldraansvaret för en sextonåring, dom 62.

Slutsats: Översikten visar att föräldraansvaret är begränsat när det gäller andra personliga behov för barn från 12 år. Försäkringskassan anser att behovet av tillsyn som andra personliga behov för barn från 12 års ålder helt faller utanför det normala föräldraansvaret.

Domar i Högsta förvaltningsdomstolen

– mål avseende föräldraansvar, assistansersättning och personlig assistans enligt LSS

1 HFD (RÅ 1997 ref. 23 I) – assistansersättning

Funktionshindrade barns behov av personlig assistans enligt lagen (1993:389) om assistansersättning under tid då barnet vistas i hemmet.

Pojke tio år, tolv år vid HFD:s dom, med grav utvecklingsstörning och epilepsi.

Gällande föräldraansvaret konstaterade HFD att det endast är hjälpbehov som går utöver det normala för ett barn i aktuell ålder som ska ligga till grund för bedömningen av behovet av personlig assistans (bet. 1995/96:SoU15 s. 18). För ett friskt barn i tolv års ålder är behovet av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS av begränsad omfattning. Det var därför inte möjligt att med hänsyn till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose pojkens grundläggande behov. Rätt till assistansersättning förelåg.

2 HFD (RÅ 2004 ref. 16) – assistansersättning

Funktionshindrat barn som har arbetsledaransvar för sina personliga assistenter har inte ansetts berättigat till förhöjd ersättning för den arbetsledande uppgiften då den utförts av en förälder.

Pojke, sex år med autism som fick sin personliga assistans ordnad genom ett brukarkooperativ.

HFD konstaterade att omfattningen av föräldraansvaret givetvis varierar beroende på barnets ålder, utveckling och omständigheterna i övrigt. HFD fann att det arbetsledaransvar som föräldern hade då barnet var egen arbetsgivare för sina assistenter var så litet i omfattning att det ingick i normalt föräldraansvar.

3 HFD (RÅ 2008 ref. 17) – assistansersättning

Omfattningen av assistansersättningen till ett svårt funktionshindrat barn har bestämts utan beaktande av föräldraansvaret enligt föräldrabalken.

Flicka fem år med totalförslamning av armar och ben, urin- och faecesinkontinens.

HFD konstaterade att vid barns rätt till assistansersättning ska föräldrars ansvar enligt föräldrabalken beaktas på så sätt att ersättning ska utgå endast för sådan hjälp barnet behöver som inte ingår i det vanliga föräldraansvaret. Enligt praxis skulle omfattningen av föräldraansvaret för ett friskt barn i samma ålder jämföras med behovet hos det funktionshindrade barnet. Domstolen fann att den omvårdnad flickan behövde inte enbart var mer omfattande än de flesta andra funktionshindrade, den var också av en annan karaktär. Till mycket stor del var det fråga om vård av rent tekniskt slag. Flickan hade dock rätt att av sina föräldrar få omvårdnad, trygghet och god fostran utan att föräldrarna samtidigt skulle behöva sköta om den speciella tekniska vård hon behövde. Behovet på grund av hennes funktionshinder skulle därför i sin helhet tillgodoses genom assistansersättning.

4 HFD (RÅ 2010 ref. 17) – personlig assistans enligt LSS

Vid bedömningen av om ett nioårigt barn har rätt till personlig assistans för tillsyn och för att kunna kommunicera har något beaktansvärt föräldraansvar inte ansetts föreligga.

Pojke nio år med autism, XYY-syndrom och utvecklingsstörning.

HFD konstaterade att det hör till de grundläggande behoven att kunna kommunicera med andra och därmed kunna skapa och upprätthålla sociala kontakter. Domstolen fann att utredningen visade att det krävdes kunskap om pojken, hans funktionshinder och hans kommunikationssätt för att kunna förstå vad han ville säga och för att hjälpa honom att uppfatta budskap som andra ville förmedla till honom. Han saknade insikt om vad som var farligt, kunde lätt bli frustrerad och reagerade då ofta med att bli aggressiv och destruktiv, samt att ständiga ingripanden krävdes för att hindra att hans reaktioner vändes mot honom själv, andra människor eller egendom. Den aktiva tillsynen som krävdes i dessa avseende förutsatte – bl.a. på grund av hans kommunikationssvårigheter – goda kunskaper om honom och omfattades därför av hans grundläggande behov (jfr RÅ 1997 ref. 23 I).

HFD framhöll därefter att frågan uppkom i vilken mån pojkens behov av hjälp med kommunikation och tillsyn omfattades av det ansvar hans föräldrar hade för honom och anförde bl.a. följande. Utredningen visade att hans behov av att kommunicera inom familjen, i skolan och på fritidshemmet tillgodosågs av personer som kände honom väl. Pojkens behov av hjälp med kommunikation uppkom därför i första hand vid kontakt med andra personer, som t.ex. med andra barn vid olika aktiviteter och med vänner till familjen. Pojken var nio år vid tiden för omsorgsnämndens beslut. En

nioåring har normalt omfattande kontakter med andra människor och aktiviteter tillsammans med andra barn utanför skoltid. För att han ska få möjlighet till sådant umgänge med andra behövde han få hjälp med att förstå och göra sig förstådd. En nioåring utan funktionshinder behövde inte sina föräldrars medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Något föräldraansvar som skulle beaktas vid bedömningen av pojkens behov av hjälp med kommunikation fanns därför inte.

HFD framhöll vidare att en nioåring utan funktionshinder får anses ha ett visst behov av tillsyn. Det var dock bara undantagsvis fråga om sådan aktiv tillsyn som pojken behövde under sin vakna tid. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose pojkens behov av aktiv tillsyn.

HFD framhöll sammanfattningsvis att barnet hade rätt till personlig assistans även för t.ex. aktiverings- och motiveringsinsatser och för tillsyn som inte kunde räknas som aktiv, om behoven inte tillgodosågs på annat sätt, eftersom han hade rätt till personlig assistans för sina grundläggande behov. De kan då räknas som andra personliga behov.

5 HFD 2011 not. 81, mål nr 5472-10 – assistansersättning

Vilken betydelse föräldraansvaret enligt föräldrabalken har för rätten till personlig assistans för en gravt funktionshindrad treåring

Flicka, fyra år med hjärnskada, CP-syndrom, nutritionssvårigheter, kortikal synskada och höftledsluxation. Flickan var gravt funktionshindrad med en utvecklingsnivå motsvarande en till tre månaders ålder.

Kammarrätten fann att flickan var extremt resurskrävande att vårda i hemmet. Läkarintyg visade att hon krävde ett särskilt omhändertagande pga. stresskänslighet med framför allt reaktioner i form av sömnproblem, kräkningar och otillräcklig nutrition (näring). Flickans flerfunktionshinder uppgavs vara ett av de svåraste som läkaren sett. Kammarrätten ansåg att vårdbehovet var så speciellt och omfattande att det till allra största delen inte rymdes inom det normala föräldraansvaret för ett barn i den aktuella åldern. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose hennes behov. Kammarrätten beslutade att den försäkrade hade rätt till 168 timmars assistansersättning per vecka.

Högsta förvaltningsdomstolen gjorde samma bedömning som kammarrätten.

6 HFD 2013 ref. 81 – assistansersättning

Rätten till assistansersättning för ett barn placerat i familjehem påverkas inte av att familjehemmet uppbär ett förhöjt kommunalt arvode till följd av barnets funktionshinder.

Flicka, elva år vid tiden för ansökan, som var placerad på familjehem enligt LVU. HFD konstaterade att ett familjehems ansvar motsvarar föräldraansvaret vid bedömningen av om ett barn har rätt till assistansersättning. Det innebär att när ett barn är placerat på familjehem ska föräldraansvaret beaktas på samma sätt som om barnet bodde hos sina ordinarie vårdnadshavare. HFD ansåg vidare att den tillsyn en elvaåring utan funktionshinder har behov av får anses vara begränsad och att den inte kan jämföras med en sådan aktiv tillsyn som flickan hade behov av. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose hennes behov av aktiv tillsyn (se t.ex. RÅ 1997 ref. 23 I och den bestämmelse som numera tagits in i 51 kap. 6 § första stycket SFB).

Domar i kammarrätterna – mål avseende föräldraansvar, assistansersättning och personlig assistans enligt LSS

7 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5754-12) – assistansersättning

Flicka, ca ett och ett halvt år med svår muskelsjukdom. Ingen sväljfunktion och ingen motorik. Av utredningen framgick att flickan hade en total avsaknad av motorik och inga spontana rörelser förutom att hon kunde röra fingrar och tår lite och röra en aning på huvudet. Hon hade ett totalt behov av tillsyn dygnet runt pga. att hon annars riskerade stopp i luftvägarna.

Försäkringskassan beviljade assistansersättning dygnet runt och dessutom dubbelassistans med fem timmar per dygn för den tekniska hjälp hon behövde under dygnet och som inte kunde anses ingå i föräldraansvaret. Det tillsynsbehov som kvarstod (hjälp av två personer hela den vakna tiden) ansågs ingå i normalt föräldraansvar för ett barn i motsvarande ålder.

Förvaltningsrätten ändrade och gjorde inget avdrag för föräldraansvar.

Kammarrätten upphävde förvaltningsrättens dom och ansåg att det var föräldraansvar att finnas till hands för ett barn i flickans ålder och att någon assistanstid för detta inte kunde beräknas. Kammarrätten konstaterade att det var ostridigt att flickan hade behov av assistans dygnet runt och för vissa aktiva insatser förelåg behov av dubbelassistans. Kammarrätten uttalade därefter följande. Trots att akutillståndet (åtgärd med trakeostomin) var mycket sällsynt förekommande var det medicinskt motiverat att en andra person alltid fanns nära till hands för att kunna hjälpa till om detta skulle inträffa. Det ingick i föräldraansvaret att finnas till hands för ett barn i flickans ålder och någon assistanstid för detta kunde inte beräknas. Det förhållandet att den aktiva åtgärden som behövde utföras var av sådan teknisk art att den inte ingick i föräldraansvaret medförde inte att närvaron i sig skulle vara av sådan teknisk art.

8 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1032-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, ett och ett halvt år med generell muskelslapphet (muskelhypotoni), utvecklingsstörning och uttalade uppfödningssvårigheter. Kunde inte sitta utan stöd och hade ingen förflyttningsförmåga. Sondmatades var fjärde timme. Inklusivt smakportion via sked tog matproceduren upp till en timme. Bedömdes ligga på sex till sju månaders utvecklingsnivå vid en biologisk ålder av femton månader.

Socialnämnden avslag ansökan om personlig assistans med hänvisning till föräldraansvaret. Förvaltningsrätten avslag överklagandet med motiveringen att barn i pojken ålder har ett omfattande hjälpbehov och i många fall behöver närmast kontinuerlig hjälp och tillsyn.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2010 ref. 17 och RÅ 2008 ref. 17 och konstaterade att hjälpbehovet för ett barn i pojken ålder (vid tiden för ansökan femton månader gammal) är mycket omfattande. Hjälp med personlig hygien i form av blöjbyte, dusch och tandborstning omfattades därför av föräldraansvaret. Hjälp med måltider (sondmatning och träning att äta via munnen), en timme var fjärde timme var enligt kammarrätten av sådan art och omfattning att det ansågs överstiga vad som omfattas av normalt föräldraansvar. Pojken var därför berättigad till personlig assistans enligt LSS.

9 Kammarrätten i Göteborg (5148-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, ett år och sju månader med psykomotorisk utvecklingsstörning. Den medicinska utredningen visade att pojken inte kunde sitta, förflytta sig eller ta saker i händerna. Han kunde inte äta själv och hade ingen möjlighet att kommunicera på något annat sätt än genom att skrika. Pojken hade en ospecificerad psykisk utvecklingsstörning, kraftigt försenad motorisk utveckling, allvarliga nutritionssvårigheter, epilepsi, synsvårigheter, rubbad dygnsrytm, självskadebeteende samt infektionsutlöst astma. Han behövde nära tillsyn dygnet runt för att inte skada sig själv och ändå kunna få tillgång till sina händer. Omfattande behov av stimulans både kognitivt och motoriskt. Enligt uppgift från föräldrarna stoppade han fingrarna långt ner i halsen och bet tills det började blöda. Han tryckte även in fingrarna i sina ögon. Handlingarna i målet visade att pojken sondmatades och att han hade problem med slembildning.

Socialnämnden avslag ansökan om personlig assistans med motiveringen att hjälpbehovet, med hänsyn till pojken ålder, inte bedömdes överstiga föräldraansvaret. Förvaltningsrätten instämde i socialnämndens beslut.

Kammarrätten ansåg att pojken hjälpbehov till följd av självskadebeteende, problem med slembildning, rubbad dygnsrytm, nutritionssvårigheter samt behov av omfattande stimulans både kognitivt och motoriskt översteg det som omfattas av föräldraansvaret för ett barn i hans ålder. Kammarrätten ansåg vidare att pojken behov vara av sådan grundläggande karaktär att han

var berättigad till personlig assistans. Målet återförvisades för närmare utredning av omfattningen av den begärda insatsen.

10 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3703-12) – assistansersättning

Flicka, ett år och nio månader med CP-skada och spastisk dipares. Behövde hjälp med sondmatning.

Försäkringskassan avslog ansökan med motiveringen att flickans behov av assistans när föräldraansvaret var beaktat inte översteg 20 timmar per vecka.

Förvaltningsrätten konstaterade att barn i så låg ålder normalt sett behöver mycket hjälp med sina grundläggande behov. Förvaltningsrätten instämde i avdraget för föräldraansvar vid måltider, men beviljade ytterligare tid för hygien och bedömde att hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt översteg 20 timmar per vecka.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

11 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7266-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke två år med generellt okoordinerat rörelsemönster som innebar att han saknade fallskyddsreflexer och förmåga att viljemässigt styra sin motorik. Dagliga epileptiska anfall trots intensiv medicinering. Den psykomotoriska utvecklingen var försenad, han saknade tal och var helt beroende av hjälp med all ADL. Sömnrytmen var fördärvad vilket innebar att han hade svårt att somna och att han endast sov kortare perioder med flera uppvaknanden i timmen.

Socialnämnden avslog ansökan om personlig assistans.

Förvaltningsrätten konstaterade att pojkens behov, jämfört med jämnåriga barn utan funktionsnedsättning, gick utöver normalt föräldraansvar och att han var berättigad till personlig assistans.

Enligt kammarrätten är föräldraansvaret för ett tvåårigt barn mycket stort när det gäller såväl grundläggande- som andra personliga behov. Föräldraansvaret kan alltså generellt sett sägas vara av den omfattningen att det vanligtvis rymmer de flesta situationer där det finns ett hjälpbehov. Det får också bedömas vara ytterst ovanligt att ett tvåårigt barn självständigt kan tillgodose sina grundläggande behov. Däremot kan ett tvåårigt barn utan funktionsnedsättning ofta hjälpa till i olika moment, även om det givetvis finns en individuell variation beroende på det enskilda barnets utveckling.

Kammarrätten konstaterade att handlingarna i målet visade att pojkens funktionsnedsättning medförde ett totalt hjälpbehov avseende samtliga grundläggande behov. Enligt kammarrätten medförde funktionsnedsättning-

en ett behov av hjälp med de grundläggande behoven som gick utöver vad som kan bedömas vara ett normalt föräldraansvar för ett jämnårigt barn utan funktionsnedsättning. Därmed avslog även kammarrätten kommunens överklagande och återförvisade målet till nämnden för beräkning av antalet timmar med personlig assistans.

12 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 4800-12) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, drygt två år med medfödd CP-skada, epilepsi, svår synnedsättning och en utvecklingsnivå motsvarade c:a sex månader. I utredningen nämns också slembildning, kräkningar och andnöd.

Hjälpt behov angavs i samband med blöjbyten, sondmatning, smakportioner via munnen, av- och påklädning, förflyttningar, tillsyn och träning.

Socialnämnden avslog ansökan om personlig assistans.

Förvaltningsrätten konstaterade att flickan hade ett större behov av hjälp med sina grundläggande behov än ett genomsnittligt utvecklat barn i samma ålder. Flickans behov bedömdes dock inte ännu överstiga det normala föräldraansvaret i sådan omfattning att det berättigade till personlig assistans.

Kammarrätten konstaterade att flickan gick i förskola 07:45–17:00 och att hjälp därutöver med hygien samt av- och påklädning inte var mer omfattande än vad som krävs för ett icke funktionshindrat barn i hennes ålder. Sondmatningen krävde enligt kammarrätten speciell insats men matningen ansågs inte mer tidskrävande än den som gäller ett icke funktionshindrat barn i hennes ålder. Överklagandet avslogs.

13 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 1044-12) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, två och ett halvt år med generell utvecklingsstörning, försenad motorisk utveckling och uttalad synnedsättning. Flickan behövde hjälp med alla de grundläggande behoven. Kunde inte föra maten till munnen.

Nämnden avslog ansökan.

Förvaltningsrätten ansåg inte att det var möjligt att med hänvisning till föräldraansvar bortse från hjälpbehovet när det gällde måltider då de flesta barn i treårsåldern kan föra maten till munnen. Förvaltningsrätten beviljade personlig assistans.

Kammarrätten konstaterade att flickan hade ett hjälpbehov av den art och omfattning som krävdes för insatsen personlig assistans. Hjälpbehovet gick utöver vad som ansågs falla under normalt föräldraansvar. Ingen precisering i tid.

14 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 3974-11) – assistansersättning

Flicka, tre år med hjärnskada och svårbehandlade kramper. Behövde hjälp med all ADL. Hon sondmatades och kunde inte förflytta sig, sitta självständigt eller svälja som andra barn. Hennes krampsjukdom medförde att de moment som skulle utföras vissa dagar blev mycket långdragna eftersom kramperna behövde väntas ut. Omfattande vakenperioder varje natt.

Försäkringskassan avslag ansökan om assistansersättning med motiveringen att flickan inte bedömdes ha ett större behov av hjälp vid personlig hygien inklusive blöjbyten än barn i motsvarande ålder. För barn i hennes ålder bedömdes det inte föreligga behov av en personlig assistent som tolkar barnets signaler till tredje person. Försäkringskassan konstaterade att flickan var i behov av ständig tillsyn men att tillsynen inte var av sådan karaktär att den kunde inräknas i de grundläggande behoven. I beslutet godtog tid för hjälp med av- och påklädning med 1 timme 10 minuter per vecka och tid för hjälp vid måltider med 17 timmar 30 minuter per vecka. Sammanlagt beaktades 18 timmar 40 minuter.

Förvaltningsrätten konstaterade att för ett barn utan funktionshinder i flickans ålder, snart tre år vid Försäkringskassans beslut, är behovet av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS betydande. Föräldraansvaret måste därför beaktas vid prövningen om flickan är berättigad till assistansersättning. Rätten konstaterade dock att flickan hade ett större behov av hjälp i samband med duschning än ett barn utan funktionshinder i motsvarande ålder. Flickans behov av extra hjälp fick anses som relativt litet enligt förvaltningsrätten, som bedömde den extra tiden till 30 minuter per vecka. Sammantaget fann förvaltningsrätten att Försäkringskassan haft fog för sitt beslut och avslag överklagandet.

Enligt kammarrättens bedömning är föräldraansvaret för de grundläggande behoven för ett barn i treårsåldern stort. Däri ingår bland annat ett visst omvårdnadsbehov nattetid. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning och avslag överklagandet.

15 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7642-09) – assistansersättning

Flicka drygt tre år med diagnoserna cerebral pares, medfödd njurinsufficiens och grava synsvårigheter. Utvecklingsförsening, behandlades med tillväxthormon. Flickan hade stort behov av hjälp med sina grundläggande behov; bland annat frekvent matning och dagliga återkommande kräkningar. Behövde också hjälp med blöjbyten och av- och påklädning.

Försäkringskassan och dåvarande länsrätten fann att flickans samlade behov av personlig assistans för de grundläggande behoven inte kunde anses uppgå till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka, varför rätt till assistansersättning inte förelåg.

Kammarrätten fann vid jämförelse med en treåring utan problematik att varken kräkningarna, blöjbytena eller dubbla dagliga dusch/bad är normalt förekommande. Även det frekventa matintaget och behovet av hjälp för att kunna äta, liksom det omfattande behovet av hjälp vid på- och avklädning gick klart utöver vad som får anses vara normalt för en treåring. Sammantaget ansåg domstolen att, även med beaktande av föräldraansvaret, flickans behov av hjälp med de grundläggande behoven översteg 20 timmar per vecka, oavsett om hon vistades på förskola eller inte.

16 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3044-12) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, tre och ett halvt år med utvecklingsstörning och epilepsi. Försäkringskassan hade avslagit ansökan då de grundläggande behoven, efter hänsyn till föräldraansvaret, uppgick till maximalt 11 timmar och 45 min per vecka. Nämnden avslag ansökan om personlig assistans.

Förvaltningsrätten redogjorde för RÅ 2008 ref. 17 och konstaterade följande. Flickan behövde mer hjälp och tillsyn än vad som var normalt för barn i samma ålder. Utifrån beskrivningen av flickans hjälpbehov, den tid det tog att tillgodose hjälpbehovet och med hänsyn till barns olika utveckling ryms hjälpinsatserna inom föräldraansvaret. Även barn utan funktionshinder kan endast lämnas ensamma kortare stunder.

Kammarrätten konstaterade att flickan hade ett omfattande funktionshinder och att hon behövde hjälp med alla grundläggande behov. Kammarrätten ändrade förvaltningsrättens dom och bedömde att flickan hade rätt till personlig assistans enligt LSS.

17 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5925-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke tre och ett halvt år med ospecificerad psykisk utvecklingsstörning, andra beteendestörningar och tydliga autistiska drag. Pojken saknade tal och kommunicerade via gester och ljud. Han tuggade inte maten och ville helst bli matad. Bar blöja dag och natt och behövde hjälp med all ADL. Kunde inte lämnas utan tillsyn då han kunde utsätta sig för faror och skada sig.

Socialnämnden avslag ansökan och ansåg att hans behov var tillgodosett via föräldraansvar, barnomsorg, korttidsvistelse och avlösarservice.

Enligt förvaltningsrättens mening hade pojken behov av hjälp med de grundläggande behoven som klart överskred föräldraansvaret för ett barn i motsvarande ålder utan funktionsnedsättning. Detta var enligt förvaltningsrätten särskilt tydligt beträffande behovet av hjälp med kommunikation. Förvaltningsrätten ansåg att han var berättigad till personlig assistans.

Kammarrätten konstaterade att pojken hade ett stort behov av hjälp med kommunikation. Enligt kammarrätten behöver även ett tre och ett halvt år gammalt barn utan funktionsnedsättning dock sina föräldrars hjälp vid kommunikation med omgivningen. Ett barn i denna ålder har vanligtvis inte heller några omfattande kontakter med andra människor utanför familj och förskola. Med hänsyn till detta fann kammarrätten att det inte fanns något behov av hjälp med kommunikation som kunde beaktas vid bedömningen av rätten till personlig assistans. Enligt kammarrätten fanns det inte heller behov av aktiv tillsyn utöver föräldraansvaret. Däremot hade pojken enligt kammarrätten ett mer omfattande behov av hjälp vid måltider, hygien samt med av- och påklädning än vad som är normalt för ett barn i samma ålder. Hans extra behov i dessa avseenden bedömdes dock inte vara av sådan omfattning att det förelåg rätt till personlig assistans.

18 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5273-10) – assistansersättning

Pojke tre år och åtta månader med vänstersidig hemiplegi, hjärnskada. Spasticitet medförde att han i perioder var helt beroende av rullstol. Klarade inte heller trappgång vilket innebar att han måste bäras upp och ned till och från bostad. Nedsatt grov- och finmotorik.

Försäkringskassan avslog ansökan om assistansersättning med hänvisning till att pojken inte tillhörde personkretsen.

Förvaltningsrätten ändrade inte beslutet. Enligt förvaltningsrätten visade utredningen i målet, med hänsyn tagen till att det normala föräldraansvaret är mycket stort för ett barn i motsvarande ålder, att funktionshindret inte kunde anses förorsaka betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd och service. På grund av detta bedömdes pojken inte tillhöra personkretsen.

Kammarrätten konstaterade att det vare sig i lagtext eller i förarbeten finns stöd för uppfattningen att något föräldraansvar ska beaktas vid bedömningen av om ett barn tillhör den personkrets som omfattas av LSS. Domstolen menade att detta inte kan ha varit lagstiftarens syfte eftersom fråga om personkretstillhörighet aldrig bör kunna utgå från annat än en strikt individuell bedömning av de behov som kan hänföras till den funktionshindrades egen person. När det gäller ett litet barn gäller det att försöka bedöma omfattningen av det framtida hjälpbehovet.

Kammarrätten fann att pojkens funktionshinder, i vart fall i den ålder pojken befann sig vid tidpunkten för domen (sex och ett halvt år), ansågs orsaka honom betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Hans behov av stöd och service på grund av funktionshindret ansågs därför vara omfattande varför han uppfyllde samtliga krav som uppställts och att han därför tillhörde personkretsen.

19 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3090-10) – assistansersättning

Pojke fyra år med bilateral spastisk cerebral pares, partiell epilepsi och psykisk utvecklingsstörning. Var i behov av hjälp på grund av epilepsi och kommunikationssvårigheter. Använde sig av ögonpekning. Hade behov av hjälp med personlig hygien, av- och påklädning samt måltider. Enligt läkarintyg hade pojken ett uttalat motoriskt handikapp.

Förvaltningsrätten konstaterade att normalt föräldraansvar är något annat än den arbetsinsats ett barn med omfattande funktionshinder kräver. Domstolen fann att Försäkringskassans beräkning av de grundläggande behoven var för lågt räknad och fann att det förelåg rätt till assistansersättning.

Kammarrätten fann att pojkens behov av att kommunicera var tillgodosett inom familjen och i förskoleverksamheten. Därutöver att en fyraåring utan funktionshinder normalt inte har så omfattande kontakter med andra och aktiviteter tillsammans med andra barn utanför skoltid. Även en fyraåring utan funktionshinder behöver sina föräldrars medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Med beaktande av det förhållandevis omfattande föräldraansvaret för ett barn i pojkens ålder, ansåg kammarrätten att det inte fanns hjälpbehov vad gäller kommunikation, jfr RÅ 2010 ref. 17. Eftersom tiden då pojken befann sig i förskolan inte kunde beaktas fann domstolen att hans grundläggande behov i genomsnitt inte kunde anses överstiga 20 timmar/vecka.

20 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2106-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, fyra år med autism och ospecificerad utvecklingsstörning som behövde extra tillsyn under hela dygnet. Mycket nedsatt förmåga att kommunicera, viss hyperaktivitet och bristande impulskontroll. Han behövde matas som komplement.

Nämnden avslog ansökan med hänvisning till att omvårdnad och tillsyn med hänsyn till pojkens ringa ålder till stor del föll under föräldraansvaret.

Förvaltningsrätten konstaterade att pojken jämförelsevis hade ett större behov av tillsyn som till viss del kunde anses vara ”s.k. aktiv tillsyn”. Förvaltningsrätten hänvisade till RÅ 1997 ref. 23 och RÅ 2010 ref. 17. Pojken behövde hjälp med att kommunicera vid kontakter med utomstående. Behovet av kommunikation bedömdes dock inte som stort då hans närmaste omgivning, hemma och på förskolan kände hans sätt att kommunicera. Förvaltningsrätten konstaterade att pojken hade ett omvårdnadsbehov som var större än vad som normalt gällde för ett friskt barn i motvarande ålder. Förvaltningsrätten hänvisade till Kammarrätten i Jönköpings dom 595-08 och 3240-08 och att variationen av vad som kan anses ”normalt” är betydande. Vid en sammantagen bedömning, särskilt med hänsyn till pojkens låga ålder och det relativt omfattande föräldraansvaret, ansåg inte förvaltningsrätten att det förelåg rätt till personlig assistans.

Kammarrätten konstaterade att även fyraåriga barn utan funktionshinder normalt har behov av vuxenstöd i varierande omfattning när det gäller de grundläggande behoven (toalettbesök, hygien, måltider, klä av och på sig och kommunikation). Dessutom förelåg ett omfattande behov av tillsyn. Kammarrätten ansåg att det var ett långtgående föräldraansvar för en fyra-åring. Utredningen gav inte stöd för att pojkens behov av hjälp med de grundläggande behoven gick utöver det normala föräldraansvaret i sådan omfattning att han hade rätt till personlig assistans.

21 Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2078-13) – assistansersättning

Pojke, fyra år med en diagnos där muskler, senor och ligament successivt omvandlas till benvävnad som blir bestående. Inskränkt rörlighet i ryggen och axlarna. Risk att skada sig om han faller.

Försäkringskassan godtog viss tid för hjälp med av- och påklädning, personlig hygien samt måltider och har vid beräkning och bedömning av de grundläggande behoven beaktat och gjort avdrag för föräldraansvaret. Försäkringskassan ansåg inte att det förelåg behov av annan hjälp som förutsatte ingående kunskap och de grundläggande behoven bedömdes understiga 20 timmar per vecka. Förvaltningsrätten gjorde samma bedömning som Försäkringskassan.

Kammarrätten inhämtade yttrande från Socialstyrelsen som fann att pojken behövde tillsyn av sådan karaktär och omfattning att den förutsatte ingående kunskaper om honom och därmed skulle inräknas i de grundläggande behoven.

I fråga om pojkens grundläggande behov av hjälp med personlig hygien, på- och avklädning och måltider gjorde kammarrätten samma bedömning som underinstanserna. Kammarrätten bedömde, med särskild hänsyn tagen till Socialstyrelsens yttrande, att pojkens behov av tillsyn var av sådan karaktär och omfattning att det förutsatte ingående kunskaper om honom.

22 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2784-11) – assistansersättning

Pojke, fyra och ett halvt år med autism, uttalad sömnstörning och kraftig fetma. Pojken var kraftigt allmänt försenad inom alla utvecklingsområden. Han hade inget talat språk och gav sparsamt med ögonkontakt. Han åt inte själv, var inte blöjtorr och behövde hjälp med allt praktiskt i tillvaron.

Försäkringskassan hänvisade i sitt beslut till ett omfattande föräldraansvar och bedömde att behovet för att tillgodose de grundläggande behoven uppgick till 17,5 timmar per vecka.

Förvaltningsrätten instämde i Försäkringskassans bedömning att hjälp med duschning, tandborstning, tvättning av händer och ansikte faller under föräldraansvaret. Det fanns enligt förvaltningsrätten inte något behov av ingående kunskaper om pojken för att kunna hjälpa honom i samband med kommunikering. Förvaltningsrätten avslag ansökan.

Kammarrätten hänvisade till HFD 2011 not. 81 och ansåg att skillnaden mellan pojken och ett normalt utvecklat barn i samma ålder var så stor att ytterligare tid måste godtas vid morgon- och kvällstolett samt för dusch/bad eftersom dessa moment fick anses ta längre tid och ha annan karaktär än vad som normalt gäller för ett barn i aktuell ålder. Däremot var omständigheterna i målet enligt kammarrättens mening inte sådana att det fanns anledning att godta tid för hjälp att kommunicera med andra. Enligt kammarrättens bedömning hade fetman ett sådant samband med övriga diagnoser att den i vart fall skulle beaktas vid bedömningen av hans behov av personlig assistans för grundläggande behov. Sammantaget ansåg kammarrätten att de grundläggande behoven väsentligt översteg 20 veckotimmar och att han därmed var berättigad till assistansersättning.

23 Kammarrätten i Stockholm (mål 188-13) – assistansersättning

Pojke, fem år med autism. Utredningen visade att pojken hade ett mycket begränsat talat språk och förmedlade sig i huvudsak med kroppsspråk. Han behövde hjälp med på- och avklädning, personlig hygien och kommunikation.

Försäkringskassan bedömde att de grundläggande behoven efter avdrag för föräldraansvar var 18,5 timmar per vecka. Försäkringskassan hänvisade till att pojken endast var fyra år när beslut fattades i ärendet och de situationer där han behövde hjälp med sin kommunikation bedömdes ligga inom ramen för föräldraansvar för en fyraåring.

Förvaltningsrätten konstaterade att hjälpbehovet avseende kommunikation inte var av den omfattning att det gick utöver vad som ingick i ett normalt föräldraansvar för en femåring. Även avseende tillsyn fick ett relativt omfattande föräldraansvar anses föreligga.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2010 ref. 17 (9 år), Kammarrätten i Göteborg, mål nr 3753-10 (6,5 år) och Kammarrätten i Jönköping mål nr 3090-10 (4 år) och konstaterade att en fyraåring utan funktionshinder normalt inte har så omfattande kontakter med andra människor och aktiviteter tillsammans med andra barn utanför skoltid och att barnet därför inte kunde anses ha något hjälpbehov vad gäller kommunikation.

Kammarrätten konstaterade att pojken vid tiden för Försäkringskassans beslut ännu inte uppnått skolåldern. Kammarrätten ansåg att ett barn i denna ålder normalt sett inte har några mer omfattande aktiviteter utanför förskola och familj vilka kräver föräldrarnas medverkan. Det framkom inte heller i utredningen några närmare upplysningar om att pojken hade något sådant

behov av hjälp med kommunikation. Pojken hade därmed inte något sådant hjälpbehov beträffande kommunikation som var ett sådant grundläggande behov som påverkade rätten till assistansersättning.

24 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2448-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke fem år, kraftigt utvecklingsförsenad med avvikelser i utveckling sedan tidig ålder vad gäller sociala relationer och språklig interaktion. Behövde mer stöd och hjälp än andra i motsvarande ålder för att klara ADL och utvecklas och hade ett omfattande behov av hjälp med både grundläggande och övriga behov. Krävde mycket aktiv tillsyn och omvårdnad. Fysiskt aktiv, fick utbrott, kastade saker och slogs. Använde enstaka ord och saknade till stor del förståelse för vad andra sade till honom.

Nämnden avslog ansökan med motiveringen att föräldraansvaret för små barn bedöms vara mycket omfattande.

Förvaltningsrätten konstaterade att det av utredningen framgick att pojken hade ett behov med hjälp och tillsyn vad gäller måltider och personlig omvårdnad. Han hade även behov av hjälp med sin kommunikation, var mycket aktiv och hade behov av ständig tillsyn. Med hänsyn till att pojken vid tidpunkten för beslutet var drygt fem år gammal och att föräldraansvaret vid denna ålder fortfarande är mycket omfattande fann domstolen emellertid att pojkens behov av hjälp avseende de grundläggande behoven inte var av den omfattningen att han var berättigad till personlig assistans.

Kammarrätten fann inte skäl att göra någon annan bedömning än den förvaltningsrätten gjort och avslog därför överklagandet.

25 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 6864-11) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, fem år med Downs syndrom och hjärtmissbildning. Flickan kommunicerade genom kroppsspråk, teckenspråk och enstaka verbala ord. Hon gick i förskola 16 timmar per vecka.

Nämnden avslog ansökan.

Förvaltningsrätten ansåg att flickans behov i samband med hygien, av- och påklädning och kommunikation översteg vad som normalt kan anses falla inom ramen för föräldraansvaret. Sammanfattningsvis fann förvaltningsrätten att flickan var berättigad till personlig assistans enligt LSS med totalt 11 timmar och 40 minuter per vecka.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2009 ref 57 och konstaterade att flickan fortfarande använde blöja men att detta huvudsakligen berodde på att hon inte hade tränats att klara toalettbesök själv. Sådan träning fick hon numera

på förskolan. Det var därför enligt kammarrätten inte något varaktigt behov som kunde ligga till grund för personlig assistans. Behov med duschning, tandborstning och kamning är behov som även ett femårigt barn utan funktionshinder har, varför det fick anses ingå i det normala föräldraansvaret för en femåring.

Kammarrätten konstaterade att flickan använde teckenspråk och att hon hade ett tydligt kroppsspråk. Hennes behov av hjälp med kommunikation utöver tid i förskola och i hemmet borde med hänsyn till hennes låga ålder vara relativt litet och kunna tillgodoses genom föräldrarna. Flickans behov av verbalt stöd vid av- och påklädning och hennes behov av tillsyn vid måltider och vid många andra dagliga situationer till följd av att hon var mycket rörlig och hade svårt att sitta stilla ansågs falla under föräldraansvaret. Behoven var dessutom inte av mycket privat och känslig natur.

Sammantaget konstaterade kammarrätten att flickans behov av hjälp för att klara av sina grundläggande behov inte var av sådan omfattning och karaktär att hon hade rätt till personlig assistans.

26 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 3597-12) – assistansersättning

Flicka, fem år med autism och svår utvecklingsstörning. Flickan kunde förflytta sig själv men hon hade nedsatt balans och använde hjälm både inom- och utomhus. Hon förstod inte faror och hon behövde ständigt vuxen tillsyn för att minimera risker att skada sig själv. Flickan hade inget talat språk och den huvudsakliga kommunikationen skedde med kroppsspråk och fungerade bara med personer som kände henne mycket bra. Flickan kunde dricka och äta med sked eller händer. Hon klarade överhuvudtaget inte att sköta sin personliga hygien ens på uppmaning.

Försäkringskassan avslog ansökan om assistansersättning utifrån bedömningen att flickans behov av hjälp med de grundläggande behoven sammantaget uppgick till 15,75 timmar per vecka. Detta med motiveringen att det fortfarande finns behov av vuxenstöd vid grundläggande behov för barn i flickans ålder oavsett funktionshinder.

Vid den muntliga förhandlingen i förvaltningsrätten angavs att flickan kunde föra en sked till munnen rent motoriskt. Däremot struntade hon i konsekvenserna av sitt ätande, som exempelvis vad det var på tallriken eller vems tallrik hon åt från. Ansvarig pedagog uppgav i vittnesmålet att flickan behövde ögonblicksbevakning och att hon kunde vara utagerande och exempelvis riva pedagoger. Hon befann sig långt under sin biologiska ålder och man behövde vara med henne en tid för att förstå hennes behov och signaler.

Förvaltningsrätten ansåg att utredningen i målet inte gav tillräckligt stöd för att flickans behov av tillsyn måste utföras av en person med ingående kunskap om henne. Förvaltningsrätten ansåg vidare att hjälpen i samband

med måltider inte var av sådan karaktär som krävs för att den ska utgöra ett grundläggande behov. Förvaltningsrätten avslag överklagandet.

Kammarrätten hänvisade till föräldrabalken, till förarbetena till lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (prop. 1992/93:159 s. 65 f. och s. 172) och konstaterade att föräldraansvaret ska beaktas på så sätt att det bara är hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i ifrågavarande ålder som ska läggas till grund för bedömningen av behovet av assistans (se bet. 1995/96:SoU15 s. 18) samt till senare rättspraxis (se t.ex. RÅ 1997 ref. 23 I, RÅ 2008 ref. 17, RÅ 2010 ref. 17 och HFD 2011 not. 81) och till 51 kap. 6 § socialförsäkringsbalken. Praxis innebar enligt kammarrätten att man jämför omfattningen av föräldraansvaret för ett friskt barn i samma ålder med behovet hos det funktionshindrade barnet (RÅ 2008 ref. 17).

Kammarrätten ansåg att flickan hade behov av sådan aktiv tillsyn som är av övervakande karaktär och förutsätter ingående kunskaper om henne. Behovet skulle därför betraktas som ett grundläggande behov. Kammarrätten konstaterade att behovet av tillsyn både var mer omfattande och av en annan karaktär än vad som är normalt för ett barn i samma ålder. Enligt kammarrätten var det därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från hela den tid som krävdes för att tillgodose flickans behov av aktiv tillsyn.

Inte heller kunde hjälpen som krävdes i måltidssituationen anses ligga inom det normala för ett barn i femårsåldern. Det kunde dock inte sägas att hennes behov av hjälp i måltidssituationer förutsatte ingående kunskaper om henne och hennes funktionshinder. Inte heller kunde hjälpen anses vara av mycket privat karaktär, eftersom hon kunde äta och dricka själv (jfr RÅ 2009 ref. 57). Tidsåtgången vid måltider skulle därför inte räknas in vid bedömningen av de grundläggande behoven, men däremot vid beräkningen av det totala antalet timmar. Enligt kammarrätten stod det klart att flickans behov av personlig assistans för sina grundläggande behov översteg 20 timmar per vecka och att hon hade rätt till assistansersättning.

27 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 7198-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, fem och ett halvt år med epilepsi, autism och utvecklingsstörning. Pojken använde blöja, behövde hjälp med hygien, på- och avklädning och måltider. Ingen kommunikation.

Nämnden avslag ansökan och menade att ett barn i den åldern inte lämnas ensam mer än mycket korta stunder.

Förvaltningsrätten ändrade nämndens beslut och ansåg inte att behoven fullt ut kunde tillgodoses av föräldraansvar och redan beviljade insatser.

Kammarrätten upphävde förvaltningsrättens dom och fastställde nämndens beslut. Kammarrätten konstaterade att föräldraansvaret för hjälp med de

grundläggande behoven vid ca fem till sex års ålder fortfarande är betydande. Till följd av funktionshindret behövde pojken mer hjälp med hygien, på- och avklädning och måltider än vad som var normalt för ett barn i samma ålder. Nämnden hade beaktat 90 minuter per vecka med hänsyn till att han använde blöja. Övriga grundläggande behov bedömdes vara normalt föräldraansvar. Kammarrätten konstaterade att pojkens behov av sociala kontakter och kommunikation med andra barn och vuxna i stor omfattning tillgodosågs genom förskolan. Behov av att kommunicera utanför förskolan borde med hänsyn till hans låga ålder vara relativt litet och kunna tillgodoses av föräldrarna. Någon tid för kommunikation beaktades inte. Vidare konstaterade kammarrätten att hans föräldrar hade ett stort ansvar för hans behov av tillsyn. Tillsynen var inte heller till övervägande del aktiv tillsyn som måste utföras av någon med ingående kunskaper och kunde inte beaktas vid bedömning av personlig assistans.

28 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 3220-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, fem och ett halvt år som måste övervakas aktivt, risk att skada sig själv eller andra.

Nämnden beviljade personlig assistans enligt LSS med 16 timmar per vecka för de grundläggande behoven. Nämnden ansåg inte att tillsynen var av kvalificerat slag och menade att tillsynen täcktes av normalt föräldraansvar.

Förvaltningsrätten ansåg att pojkens behov av tillsyn med hänsyn till hans person och utveckling var så speciell att den inte rymdes inom normalt föräldraansvar. Tillsynskravet brukar minska, men ingen förändring och förbättring över tid hade skett. Förvaltningsrätten ansåg att även ett barn utan funktionshinder hade omfattande tillsynsbehov och sådan tillsyn ska räknas bort. Sammantaget beviljade förvaltningsrätten personlig assistans för aktiv tillsyn som ett grundläggande behov med 18 timmar per vecka.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

29 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 422-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, fem år och tio månader med en utvecklingsnivå som en tvååring. Pojken hade stora svårigheter med kommunikation och behövde hjälp med att äta och ta av och på sig.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2008 ref. 17, RÅ 2010 ref. 17, 1997 ref. 23 och RÅ 2009 ref. 57. Kammarrätten konstaterade att föräldraansvaret för hjälp med de grundläggande behoven vid den åldern fortfarande är betydande. Pojken behövde dock mer hjälp med hygien, på- och avklädning och måltider än vad som är normalt i samma ålder. Kammarrätten kom vid en samlad bedömning fram till att utredningen inte gav stöd för att pojkens

behov av hjälp var av sådan omfattning att det kunde ligga till grund för personlig assistans enligt LSS.

30 Kammarrätten i Jönköping (mål 1202-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke sex år med medfödd benskörhet som medförde multipla frakturer. Motoriskt starkt begränsad, kunde inte stödja på benen och inte krypa. Utomhus använde sig pojken av en permobil. Han förflyttade sig i bostaden genom hasning på golvet eller med manuell rullstol.

Nämnden beslutade att bevilja personlig assistans med 33 timmar och 18 minuter per vecka.

Förvaltningsrätten fann att det i målet var klarlagt att det fanns behov av hjälp med dels de grundläggande behoven, dels övriga personliga behov. Med hänsyn till pojkens ålder måste föräldraansvaret beaktas. Även för ett friskt barn i motsvarande ålder föreligger behov av hjälp med vissa av de grundläggande behoven och övriga personliga behov. Det ska även beaktas att föräldraansvaret sträcker sig längre än att tillgodose behoven hos ett genomsnittligt utvecklat barn, eftersom variationen av vad som kan anses vara ”normalt” är betydande (Kammarrätten i Jönköping, mål 595-08). Domstolen fann att pojkens behov fick anses vara tillgodosett med beviljad assistans och i viss mån även föräldraansvar.

Kammarrätten delade förvaltningsrättens bedömning.

31 Kammarrätten Sundsvall (mål nr 761-10) – personlig assistans enligt LSS

Flicka sex år med diagnos Ehlers-Danlos syndrom (EDS) och autism. Flickan hade stort behov av stöd och hjälp för att klara av vardagslivet. Behövde bada varje morgon för att motverka smärta och få bassängräning. I samband med toabesök behövde flickan hjälp med torkning och handtvätt. Klarade att äta själv men behövde hjälp att skära och bre smörgås.

Nämnden avslog ansökan om personlig assistans.

Förvaltningsrätten ansåg att hjälp med de grundläggande behoven och tillsyn för ett barn utan funktionshinder i motsvarande ålder, är betydande. Enligt domstolens mening ingår bad och bassängräning för att motverka smärta inte i den personliga hygienens utan i stället i den behandling och träning som flickan behöver. Förvaltningsrätten ansåg att flickans autismdiagnos medförde att behovet av varma bad och massage inte kunde tillgodoses av för henne okända personer. Enligt förvaltningsrättens bedömning fanns det tillräckligt stöd för att hennes behov av dessa behandlingar skulle

beaktas som sådan hjälp som kräver ingående kunskaper om henne och därför medräkas som grundläggande behov. Hjälpbehovet var enligt förvaltningsrätten av sådan omfattning att hon var berättigad till personlig assistans. I kontakter med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande företräds barn i samma ålder av sina föräldrar.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

HFD konstaterade att frågan i målet var om varma bad och massage är att betrakta som sådana grundläggande behov som avses i 9 a § första stycket LSS. HFD anförde att sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) principiellt inte ska beaktas vid bedömningen av om rätt föreligger till personlig assistans enligt LSS (jfr även 51 kap. 5 § SFB). Sådana behov kan därför inte räknas till de grundläggande behoven. En annan sak är att sjukvårdande insatser i form av s.k. egenvård kan berättiga till personlig assistans för andra personliga behov i de fall där det kan konstateras att den försäkrade redan har rätt till personlig assistans för att tillgodose sina grundläggande behov.

HFD hänvisade även till RÅ 2009 ref. 57 där det framhållits att det i förarbetena betonats att det ska vara fråga om hjälp och stöd av mycket privat karaktär och att insatsen ska vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur, i regel av mycket personligt slag. HFD ansåg inte att de hjälpbehov som det var fråga om i målet – varma bad och massage – var av sådan karaktär att de kunde räknas som grundläggande behov enligt 9 a § första stycket LSS. HFD uttalade sig inte i frågan om föräldraansvaret (HFD 2012 ref. 41).

32 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 1728-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, sex år med autism. Han behövde hjälp med av- och påklädning, personlig hygien, blöjbyten under natten och stöttning under måltiderna. Kommunicerade med hjälp av enstaka ord och kompletterade med gester och tecken som stöd. Försäkringskassan hade i ett tidigare beslut avslagit ansökan om assistansersättning.

Nämnden bedömde att kontakt med t.ex. läkare omfattades av föräldraansvaret. Nämnden hänvisade även till relativt omfattande föräldraansvar beträffande påminnelser och stöttning för att undvika olyckor i samband med toalettbesök.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2010 ref. 17 och anförde att annan kammarrättspraxis visade att hjälp med kommunikation för ett barn i sexårsåldern inte ingick i det normala föräldraansvaret. Kammarrätten konstaterade att pojkens behov av att kommunicera inom familjen, skolan och på fritidshemmet tillgodosågs av personer som kände honom väl. Hans behov av hjälp med kommunikation uppkom i första hand vid kontakter med andra personer utanför familjen, skolan och fritids. Därefter konstaterade kammarrätten att pojkens behov av hjälp vid kommunikation var ett grundläggande

behov och att hjälpbehovet låg utanför vad som normalt ingick i föräldraansvaret. Hur ofta stödet behövdes var en viktig faktor. Därefter konstaterade kammarrätten att barn i sexårsåldern hade begränsad kontakt med utomstående utan att föräldrarna är med. Hjälpbehovet ansågs inte vara av sådan omfattning att det kan ligga till grund för att bevilja personlig assistans enligt LSS. Även blöjbyten nattetid låg enligt kammarrätten utanför det normala föräldraansvaret för ett barn i sexårsåldern.

33 Kammarrätten i Sundsvall (1821-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, sex år med ärftlig ämnesomsättningsrubbing som medförde en utvecklingsstörning och olika funktionsnedsättningar. Sjukdomen var progressiv och han var i behov av aktiv tillsyn. Pojken hade en kraftig generell språkstörning som innebar svårigheter på samtliga språkliga nivåer och TAKK-tecken användes som alternativ och kompletterande kommunikation.

Nämnden avslog ansökan om personlig assistans med motiveringen att pojkens behov av stöd, hjälp och tillsyn i vardagliga situationer tillgodosågs genom föräldraansvaret, beviljat vårdbidrag samt stöd under skoltid.

Enligt förvaltningsrätten visade handlingarna i målet att pojken, utöver föräldraansvaret, hade visst behov av hjälp för de grundläggande behoven. Han var därför berättigad till personlig assistans endast för viss del av sin ADL samt kommunikation.

Kammarrätten konstaterade att pojken hade behov av praktisk hjälp med grundläggande behov och kommunikation, som översteg det normala hjälpbehovet hos ett jämnårigt barn utan funktionsnedsättning. Detta extra hjälpbehov kunde på grund av sin omfattning inte anses ingå i det föräldraansvar som föräldrabalken kräver av ett barns vårdnadshavare. Kammarrätten avslog socialnämndens överklagande.

34 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 710-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, sex år med Cerebral Pares, spastisk diplegi och hydrocephalus. Pojken förflyttade sig med rollator och rullstol. Han hade nutritionssvårigheter, svårigheter att tolka synintryck och tydliga koncentrationssvårigheter. Behövde hjälp i samband med toalettbesök samt med av- och påklädning. Nattetid bar han blöja.

Nämnden avslog ansökan med motiveringen att pojkens behov av hjälp inte var av den art och omfattning som krävs för rätt till insatsen. Detta med hänsyn tagen till föräldraansvaret för barn i så ringa ålder.

Förvaltningsrätten konstaterade att föräldraansvaret är relativt omfattande vid sexårs ålder. Pojkens behov av hjälp med hygien, på- och avklädning samt måltider, som var mer omfattande än för jämnåriga barn, var dock enligt förvaltningsrätten inte större än att de huvudsakligen rymdes inom det normala föräldraansvaret.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

35 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 3753-10) – personlig assistans enligt LSS

Flicka drygt sex och ett halvt år med allmänt försenad utveckling/utvecklingsstörning. Kommunens utredning visade att flickan hade behov av viss hjälp i samband med personlig hygien, måltider och av- och påklädning. Hon använde sig av ett 20-tal ord och läten för att kommunicera.

Kommunen avslag ansökan.

Förvaltningsrätten konstaterade att flickan hade behov av hjälp i samband med personlig hygien, måltider, på- och avklädning och kommunikation. Med hänvisning till föräldraansvaret förelåg dock inte rätt till personlig assistans.

Kammarrätten konstaterade att till de grundläggande behoven hör att kunna kommunicera med andra och att därmed kunna skapa och upprätthålla sociala kontakter. Domstolen fann att det var visat att det krävdes kunskaper om flickan, hennes funktionshinder och hennes kommunikationssätt för att kunna förstå henne och hjälpa henne att förstå andra. Kammarrätten konstaterade att ett barn i den aktuella åldern normalt inte behöver sina föräldrars medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga situationer. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose flickans hjälp med kommunikation.

När det gäller övriga grundläggande behov (personlig hygien, måltider samt av- och påklädning) konstaterade kammarrätten att det för en sex-sjuåring utan funktionshinder fortfarande finns ett relativt stort vård- och tillsynsbehov varför föräldraansvar ska beaktas. Domstolen konstaterade sammanfattningsvis att flickans behov av hjälp med kommunikation samt övriga grundläggande behov var av den omfattningen att rätt till personlig assistans förelåg.

36 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1791-11) – assistansersättning

Pojke sex och ett halvt år med autistiskt syndrom, ADHD och lindrig psykisk utvecklingsstörning. Svårigheter med alla kognitiva funktioner, impulskontroll och överaktivitet.

Försäkringskassan ansåg inte att det sammanlagda hjälpbehovet uppgick till minst 20 timmar per vecka.

Förvaltningsrätten fann att hjälpbehovet för grundläggande behov översteg i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Kammarrätten gjorde bedömningen att det fanns ett uttalat behov av hjälp att kommunicera med andra och av sådan aktiv tillsyn som förutsätter särskild kunskap om pojken och hans funktionshinder (hänvisning till RÅ 2010 ref. 17 och RÅ 1997 ref. 23) och ansåg att dessa behov skulle medräknas som grundläggande behov vid bedömningen av rätt till assistansersättning. Det fanns inte anledning att avräkna någon beaktansvärd tid på grund av föräldraansvaret för ett barn i motsvarande ålder.

37 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 622-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, knappt sju år med autism och utvecklingsstörning av obestämd omfattning. Pojken var mycket rörlig och förstod inte vad som var farligt och hade mycket liten förmåga till samspel. Han behövde vuxenstöd med allt under sin vakna tid som exempelvis påklädning, hygien, mat m.m. och hela tiden aktiv hjälp för att få vardagen att fungera. Tillsynsbehovet var mycket stort. Pojken hade ett mycket begränsat tal och hans sociala kontakter och kommunikation med andra barn tillgodosågs i stor omfattning genom vistelsen i skolan.

Nämnden beviljade personlig assistans för hjälp i samband med hygien samt av- och påklädning med sammanlagt 15 timmar per vecka.

I samband med överklagandet av nämndens beslut yrkades ytterligare tid i samband med hygien, av- och påklädning, hjälp med förberedelser av måltider och aktiv tillsyn under måltiden, hjälp med kommunikation och aktiv tillsyn av övervakande karaktär.

Förvaltningsrätten ansåg att pojkens hjälpbehov i samband med måltider och tillsyn inte kunde bedömas som ett grundläggande behov. Med hänsyn till hans ålder och det föräldraansvar som förelåg ansåg förvaltningsrätten att någon tid för kommunikation inte skulle beaktas. Sammantaget ansåg förvaltningsrätten att pojken inte hade rätt till personlig assistans i större omfattning än vad som hade beviljats av omsorgsförvaltningen.

Kammarrätten konstaterade att det var ostridigt att pojken hade ett större behov av hjälp i sin dagliga livsföring än vad som kan anses normalt för barn utan funktionshinder i motsvarande ålder, bl. a. när det gäller hygien samt av- och påklädning. Enligt kammarrätten måste det samtidigt beaktas att det för en sjuåring utan funktionsnedsättning fortfarande finns ett relativt stort vård- och tillsynsbehov, varför nämnden haft fog för att vid sin prövning beakta föräldraansvaret.

Kammarrätten konstaterade att pojken var knappt sju år vid tiden för nämndens beslut. Utifrån läkarutlåtandet, där det framgick att pojken inte hade något språk, och att han enligt skolpersonalen inte försökte få någon social kontakt med andra, kunde det därför antas att pojken var i behov av hjälp för att kommunicera med andra utanför hemmet och skolan. Enligt kammarrätten hade underinstanserna, bl.a. med hänvisning till föräldraansvaret, ansett att någon tid för kommunikation inte skulle beaktas. Enligt kammarrätten behöver ett barn i skolåldern normalt inte sina föräldrars eller någon annans medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodose pojkens behov av hjälp med kommunikation. Han hade därför rätt till personlig assistans för hjälp med kommunikation.

När det gäller pojkens tillsynsbehov ansåg kammarrätten att utredningen inte gav stöd för att behovet var av den arten att det omfattas av de grundläggande behoven. Inte heller när det gällde övriga grundläggande behov fann kammarrätten skäl att frångå underinstansernas bedömning. Däremot ansåg kammarrätten med hänvisning till RÅ 2010 ref. 17 att behovet av tillsyn skulle medräknas under övriga behov och att dessa behov, även med beaktande av föräldraansvaret, överstiger de av nämnden beviljade timmarna.

38 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 501-11) – assistansersättning

Pojke, sju år med svår autism, generell utvecklingsstörning, ADHD och koncentrations- och uppmärksamhetsproblematik. Pojken behövde hjälp med dusch, tandborstning, toalettbestyr och samtliga moment vid av- och påklädning.

Försäkringskassan avslog ansökan.

Förvaltningsrätten fann att det fanns ett behov av hjälp med de grundläggande behoven med minst 20 timmar och återförvisade målet till Försäkringskassan för en närmare beräkning av omfattningen av behovet.

Kammarrätten upphävde förvaltningsrättens dom och fastställde Försäkringskassans beslut. Domstolen konstaterade att ett visst föräldraansvar ska beaktas vad gäller behovet av hjälp med hygien. Även om det fanns ett behov av tillsyn som var av övervakande natur så var det inte sannolikt att det krävdes ingående kunskaper. Det skulle därför inte beaktas som ett grundläggande behov. Även om den del av pojkens behov av hjälp med kommunikation skulle räknas som ett grundläggande behov var det utifrån utredningen inte sannolikt att han sammantaget hade behov i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka.

39 Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 567-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, sju år med ADHD och atypisk autism. Pojken var hyperaktiv, vilket föranledde ett omfattande tillsynsbehov samt svårigheter i samband med utförandet av de grundläggande och de övriga behoven. Han förstod korta meningar och enkla uppmaningar och kunde benämna saker och påkalla uppmärksamhet. Om något inte blev som han hade tänkt sig blev han utåtagerande.

Nämnden avslog ansökan om personlig assistans med motiveringen att behovet av mycket grundläggande privat karaktär beräknats till 25 minuter per dag, vilket inte var så omfattande och kvalitativt att det medför rätt till personlig assistans.

Förvaltningsrätten konstaterade att pojkens hjälpbehov i samband med måltider, av- och påklädning, kommunikation och tillsyn inte skulle inräknas i hans grundläggande behov. Förvaltningsrätten fann emellertid att hjälpbehovet i samband med toalettbesök var ostridigt och att nämnden hade beräknat tidsåtgången till 25 minuter per dag. Även om hjälpbehovet var av en mycket begränsad tidsmässig omfattning ansåg förvaltningsrätten att det gav rätt till personlig assistans.

Kammarrätten ansåg att pojkens tillsynsbehov inte var av sådan karaktär att den kunde inräknas i de grundläggande behoven. Däremot var det ostridigt att pojken behövde hjälp vid toalettbesök. Utredningen gav emellertid inte stöd för bedömningen att den hjälp han behövde, av mycket privat och känsligt slag, var av sådan omfattning att den kunde ge rätt till personlig assistans. Vid denna bedömning beaktades även föräldraansvaret eftersom behovet av hjälp med de grundläggande behoven enligt kammarrätten ännu är betydande för barn i motsvarande ålder utan funktionsnedsättning. Kammarrätten biföll därmed nämndens beslut att avslå ansökan om personlig assistans.

40 Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2931-12) – assistansersättning

Pojke, sju till åtta år med Downs syndrom. Den medicinska utredningen visade att pojken hade en utvecklingsnivå på ca två och ett halvt år vid en kronologisk ålder på drygt sex år. Behövde hjälp med matning och med blöjor. Talsvårigheter och rymningstendens.

Försäkringskassan beviljade assistansersättning. Försäkringskassan ansåg efter en skälighetsbedömning att två och en halv timmar per skoldag och tre timmar per ledig dag skulle beaktas som föräldraansvar.

Förvaltningsrätten konstaterade att barn i pojkens ålder utan funktionshinder inte har något påtagligt behov av hjälp med de grundläggande behoven. I likhet med Försäkringskassan ansåg förvaltningsrätten att även barn i

pojken's ålder utan funktionshinder har ett visst hjälp- och tillsynsbehov i sin vardag. Han hade inte rätt till assistansersättning i högre omfattning.

Kammarrätten hänvisade till Kammarrätten i Göteborgs dom 2009-01-23, mål nr 7274-07 där tre timmar per skoldag och sex timmar per lovdag var en rimlig uppskattning av föräldraansvarets omfattning vid bedömning av ett nioårigt barns behov av assistans för andra personliga behov, främst i form av tillsyn. Kammarrätten konstaterade att pojken hade ett större hjälpbehov än ett barn utan funktionshinder i samma ålder. Enligt kammarrättens mening får det dock även för friska barn i sju-åtta års ålder normalt anses föreligga ett visst behov av tillsyn och även ett visst, om än begränsat, behov av praktisk hjälp och stöd både vad gäller grundläggande och övriga behov. Kammarrätten ansåg att pojken's funktionshinder var av den omfattning och karaktär att det var möjligt att bortse från föräldraansvaret vid bedömning av hans rätt till assistansersättning. Kammarrätten ansåg att Försäkringskassans uppskattning av föräldraansvarets omfattning per vecka var rimlig.

41 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 4128-13) – personlig assistans enligt LSS

Flicka sju och ett halvt år. Hon hade inget tal och behövde hjälp vid måltider och personlig hygien.

Flickan beviljades personlig assistans enligt LSS för tid som gick utöver föräldraansvaret med 22 timmar och 20 minuter. Nämnden ansåg att det var ett stort föräldraansvar för lek utomhus. Tre timmar beviljades för tillsyn utomhus och sex och en halv timmar för tillsyn inomhus. Inget föräldraansvar avseende kommunikation och flickan beviljades en timme och fyrtiofem minuter per vecka för kommunikering.

Förvaltningsrätten fann att flickan hade behov av personlig assistans för kommunikation med en timme per dag.

Kammarrätten ansåg att hennes behov av hjälp med kommunikation avsåg tid utanför skolan. Kammarrätten konstaterade därefter att flickan inte hade något tal eller språkförståelse och hon visade inget intresse för att relatera till andra barn. Ingen social interaktion. Om hon ville något kunde hon peka eller dra personen till en plats. Utvecklingen gick framåt. Mot bakgrund av detta bedömde kammarrätten att den av nämnden beräknade tiden (1 timme och 45 minuter per vecka) var tillräcklig.

42 Kammarrätten i Göteborg (3697-11 och 3696-11) – assistansersättning

Flicka, i det närmaste sju år (3697-11) respektive i det närmaste åtta år (3696-11) med autism, svår psykomotorisk utvecklingsstörning och mjukt

brosk i luftrören, vilket innebar att hon ibland hade svårigheter med andningen i form av astmatiska besvär.

I mål 3697-11 och 3696-11 avslog Försäkringskassan yrkandet om dubbelassistans i samband med ridträning med motiveringen att föräldrar till ett sex/sjuårigt barn normalt deltar i barnets träning varför yrkandet ligger inom ramen för normalt föräldraansvar.

Förvaltningsrätten fann dock i såväl mål 3697-11 som i mål nr 3696-11 att det fanns behov av dubbelassistans under tid som flickan satt på hästen och vid lyft i samband med ridträningen.

Av flickans yrkanden i samband med kammarrättsavgörandena framgår att hon behövde skjuts till aktiviteten, tillsyn och aktiv hjälp vid alla lyft, förflyttningar, klädbyten m.m. För att hon skulle kunna rida krävdes det två personer, en som höll i hästen och en som höll ständig uppsikt över henne. Hennes föräldrar arbetade dagtid och måste ta komp- eller tjänstledigt för att följa med henne till ridningen. Detta kunde inte anses ligga inom ramen för föräldraansvaret. Hennes ridning var inte ett fritidsintresse utan det var en nödvändig och utvecklande träning. Om det hade varit ett sedvanligt fritidsintresse hade ridningen utförts på fritiden.

Kammarrätten konstaterade att utredningen visade att flickan var i behov av två personer i samband med ridning, bl.a. med hänsyn till hennes säkerhet och att behovet inte bara fanns under själva ridningen utan även vid för- och efterarbetet med hästen. Kammarrätten kunde emellertid inte finna att momenten som utfördes, under och i samband med ridningen, var av den arten att det fanns behov av ytterligare en personlig assistent. Det hade inte framkommit att behovet vid själva ridmomentet inte skulle kunna tillgodoses av en annan person, förälder eller ridskoleanställd. Detsamma gällde enligt kammarrättens mening även för övriga sysslor förknippade med hästskötseln. Med beaktande av framför allt flickans ålder vid tidpunkten för beslutet ansåg kammarrätten att behovet inte skiljde sig från vad som är normalt för barn i motsvarande ålder. Det hade enligt kammarrätten inte heller framkommit skäl som talade för att hjälp av två personliga assistenter var en nödvändig förutsättning för att aktiviteten skulle kunna genomföras. Någon rätt till dubbel assistans i samband med ridning förelåg därför inte.

43 Kammarrätten i Göteborg (4569-11) – assistansersättning

Pojke, knappt åtta år med autistiskt syndrom och psykisk utvecklingsstörning av ospecificerad nivå. Pojken saknade verbal kommunikation. Han hade en del ord och ordliknande uttryck men dessa användes mycket sällan kommunikativt. Han använde inte bilder systematiskt i kommunikationen och kommunicerade genom att ta personen i handen och föra denne till vad han ville. Behövde ständig tillsyn då han inte förstod faror, behövde stimulans och träning för kommunikation, samspel, ADL.

Prövningen av rätten till assistansersättning avsåg tiden oktober 2009 till och med oktober 2010 då pojken var sju till åtta år.

Försäkringskassan avslog begäran om assistansersättning för den aktuella tiden. I utredningen beräknades det sammanlagda behovet av hjälp för att tillgodose de grundläggande behoven till 9,35 timmar per vecka. Detta för hjälp i samband med morgon- och kvällsrutiner samt vid toalettbesök och blöjbyte.

Förvaltningsrätten godtog tid för hjälp i samband med måltider, kommunikation och aktiv tillsyn vilket sammantaget innebar att behovet av hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt översteg 20 timmar per vecka.

Enligt kammarrättens bedömning visade inte utredningen att pojken hade behov av hjälp vid personlig hygien utöver den av Försäkringskassan godkända tiden. Någon tid i samband med måltider skulle enligt kammarrätten inte medräknas då pojken enligt utredningen åt själv. Kammarrätten ansåg däremot att pojken hade behov av hjälp med kommunikation. Hans hjälpbehov var tillgodosett i skolan. Tiden som kunde medräknas var därför vid kontakt med andra personer, som vänner till honom och familjen samt främmande barn vid aktiviteter. Enligt kammarrättens mening kunde detta behov med hänsyn till pojkens ålder beräknas till i genomsnitt 30 minuter per dag, eller 3,5 timmar per vecka.

Slutligen ansåg kammarrätten att även om det krävdes personalkontinuitet i den tillsyn han behövde, kunde det likväl inte anses att tillsynen måste ges av ett begränsat antal personer och att den förutsatte ingående kunskaper om honom. Sammantaget fann kammarrätten att tiden för att tillgodose de grundläggande behoven understeg 20 timmar per vecka.

44 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5403-11) – assistansersättning

Flicka, åtta år med mycket omfattande funktionsnedsättning till följd av hydrocefalus, hjärnmissbildning, CP-skada, epilepsi, synskada och gravt rörelsehinder.

Försäkringskassan beviljade assistansersättning all vaken tid med avdrag för tid i skola och på fritids. Avdrag för föräldraansvar gjordes med 15 timmar per vecka. I beslutet beviljades också viss tid för dubbelassistans i samband med fritidsaktiviteter bland annat ridning.

Förvaltningsrätten instämde i Försäkringskassans bedömning.

Föräldraansvaret

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2008 ref. 17 och ansåg att den omvårdnad som flickan behövde var mycket omfattande och klart översteg det omvårdnads- och tillsynsbehov som ett barn utan funktionsnedsättning i motsvarande ålder har. Vid en sammantagen bedömning framstod enligt kammar-

rättens mening ett avdrag om sju timmar per vecka för föräldraansvar som rimligt.

Dubbelassistans

Kammarrätten ansåg att den insats som normalt ankommer på en förälder till ett barn i flickans ålder utan funktionsnedsättning torde omfatta skjuts till aktiviteter, tillsyn i viss omfattning samt mindre handräckning. Då flickan utöver detta behövde aktiv hjälp med alla lyft och andra insatser för att kunna genomföra ridningen, t.ex. på- och avrusta hästen gick flickans behov av insatser från andra personer enligt kammarrätten klart utöver vad som ingår i normalt föräldraansvar. För att den aktuella insatsen skulle kunna genomföras ansågs hon därför vara i behov av dubbelassistans hela tiden som aktiviteten pågick inklusive förberedande och avslutande åtgärder.

45 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 2875-10) – personlig assistans enligt LSS

Pojke åtta år med medelsvår psykisk utvecklingsstörning, autism och ADHD. Han kunde inte lämnas ensam och kunde inte leka utomhus utan vuxenstöd. Kunde inte reglera när han behövde gå på toaletten och använde blöja på natten. Behövde praktisk hjälp med daglig dusch, tandborstning och muntligt stöd vid övrig hygien. Åt självständigt och kunde ta för sig av maten samt hålla upp dryck. Kunde klä av och på sig själv men behövde tillsyn. Kunde genom tal och bilder förmedla sig och ta kontakt med andra och kunde tala om vad han ville och om han behövde hjälp med något.

Kommunen avslag ansökan med motiveringen att behovet av hjälp utöver föräldraansvaret inte var av den omfattningen att det berättigade till insatsen personlig assistans.

Förvaltningsrätten konstaterade att pojken i stor utsträckning klarade att tillgodose sina grundläggande behov på egen hand. I den mån han inte kunde tillgodose dem själv innefattas de i stor utsträckning i behov som kunde tillgodoses inom ramen för föräldraansvaret. Den hjälp han i övrigt behövde ansågs till största delen hänförligt till sådana motivations- och aktiveringsinsatser som inte bör ge rätt till personlig assistans. Utöver detta hade pojken även behov av praktisk hjälp med toalettbestyr som inte kunde sägas innefattas i föräldraansvaret för ett barn i motsvarande ålder. Den hjälp han i övrigt behövde bestod i huvudsak av sådana motivations- och aktiveringsinsatser som inte bör ge rätt till personlig assistans.

Kammarrätten gjorde samma bedömning som förvaltningsrätten.

46 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1152-11) – assistansersättning

Flicka, åtta år där diagnos inte framgår. Hon hade ett försenat avvikande tal, pratade i flerordsmeningar med ibland halva ord. Språket betecknades som eget och hon kommunicerade på egna villkor.

Försäkringskassan godtog tid för hjälp i samband med hygien och kommunikation. Sammantaget understeg tiden i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Förvaltningsrätten ansåg att flickans behov av hjälp med de grundläggande behoven framförallt utgjordes av hjälp med kommunikation och tillsyn. Beträffande övriga behov instämde förvaltningsrätten i huvudsak i Försäkringskassans bedömning. Sammantaget innebar det att behovet av personlig assistans i genomsnitt understeg 20 timmar per vecka.

Kammarrätten konstaterade att man vid bedömningen måste ta hänsyn till föräldraansvaret. Hjälpbehovet gick emellertid utöver vad som är normalt för ett barn i hennes ålder. Uppgifter i läkarutlåtande gav enligt kammarrätten stöd för uppfattningen att flickan vid tiden för kassans beslut var i behov av hjälp för att kommunicera med andra utanför hemmet och skolan. Enligt kammarrätten behöver ett barn i skolåldern normalt inte sina föräldrars eller någon annans medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävdes för att tillgodose hennes behov av hjälp med kommunikation.

Kammarrätten bedömde vidare att den tillsyn som flickan behövde förutsatte – bl.a. med hänsyn till hennes svårigheter att kommunicera – ingående kunskaper om henne och föll därför inom ramen för hennes grundläggande behov. Kammarrätten bedömde att behoven av hjälp för att kommunicera och för aktiv tillsyn, även med beaktande av föräldraansvaret, var av sådan omfattning att redan dessa hjälpbehov uppgick till i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan.

47 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 5140-12) – assistansersättning

Flicka, nio år med Retts syndrom (avsaknad av kommunikation och viljemässig motorik). Epilepsianfall.

Försäkringskassan ansåg att det inte fanns föräldraansvar för de grundläggande behoven men visst föräldraansvar för tillsynsbehov. Försäkringskassan beviljade assistansersättning för all vaken tid och aktiv tid under natten. Avdrag för normalt föräldraansvar med 30 minuter per vardag som flickan vistas i hemmet och 1 timme per helgdag som hon vistas i hemmet.

Förvaltningsrätten godtog Försäkringskassans bedömning av föräldraansvaret.

Kammarrätten konstaterade att tidsåtgången och karaktären på hjälpinsatsen bör beaktas. Kammarrätten ansåg inte att det under hela dygnet var fråga om sådana tekniska insatser som förekom i RÅ 2008 ref. 17, utan också att finnas till hands. Även en nioåring har behov av viss tillsyn och kammarrätten ansåg att Försäkringskassans bedömning var rimlig.

48 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2292-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, nio år. Av utredningen framgick att pojken hade ett ständigt behov av hjälp för att klara flera av sina grundläggande och övriga behov och särskilda svårigheter att kommunicera. Beviljad assistansersättning från Försäkringskassan. Nu fråga om tillfällig utökning vid sjukhusvistelse och vård i hemmet efter operation.

Kammarrätten konstaterade att för ett nioårigt barn som läggs in på sjukhus för operation bör det i normalfallet kunna förväntas att en förälder är närvarande, inte bara som stöd och tröst utan även för att kommunicera med barnet och med sjukvårdspersonalen. Även eftervården i hemmet omfattades av föräldraansvaret.

49 Kammarrätten i Stockholm (4468-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, nio år, diagnos saknas. Pojken hade inte något talat språk, däremot ljudade han ofta och det var svårt att göra en bedömning av pojkens språkförståelse. Periodvis hade pojken förhöjd aktivitetsgrad.

Nämnden beviljade personlig assistans med 20 timmar per vecka perioden 18 april 2010 – 30 april 2011.

Förvaltningsrätten konstaterade att det inte var möjligt att beakta föräldraansvaret i någon nämnvärd omfattning, då en nioåring utan funktionshinder klarar av att sköta sina grundläggande behov på egen hand. Enligt förvaltningsrättens bedömning föreligger det däremot, när det gäller övrigt hjälpbehov i form av exempelvis fritidsaktiviteter ett visst föräldraansvar. Utifrån handlingarna i målet och jämfört med praxis ansåg förvaltningsrätten att det var utrett att pojken behövde hjälp för att kommunicera och att behovet skulle inräknas i de grundläggande behoven. Däremot var hans behov av tillsyn inte av sådan karaktär att den kunde inräknas i de grundläggande behoven. Enligt rättens mening gav utredningen i målet stöd för att pojken hade behov av annan tillsyn som inte i tillräcklig grad beaktats vid socialnämndens beslut.

Kammarrätten konstaterade att en nioåring utan funktionshinder normalt har omfattande kontakter med andra människor och aktiviteter tillsammans med andra barn utanför skoltid. En nioåring utan funktionshinder behöver inte ha sina föräldrars medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga

sociala situationer. Något föräldraansvar som ska beaktas finns därför inte. Vidare konstaterade kammarrätten att pojken behövde hjälp med att kommunicera med andra uppstod när han befann sig utanför hemmet och skolan. Enligt kammarrätten framgick det av utredningen att pojken gick på ridning och simmade på sin fritid och det fick anses vara i sådana situationer som han hade behov av hjälp. Socialnämnden uppgav i yttrande till kammarrätten att tidsåtgången för hjälp med kommunikation hade beräknats uppgå till sju timmar i veckan i beslut den 18 oktober 2011. Kammarrätten konstaterade att pojken var äldre vid tidpunkten för socialnämndens beräkning än vid den tidpunkt som kammarrätten hade att bedöma och att behovet av att kunna kommunicera med andra fick antas öka ju äldre en person är. Enligt kammarrättens bedömning var tidsåtgången för pojken behövde hjälp med kommunikation något lägre för den tidsperiod som var föremål för prövning och pojken behövde hjälp med kommunikation uppskattades till fem timmar per vecka under perioden den 18 april 2010 till den 30 april 2011. Enligt kammarrätten har ett nioårigt barn utan funktionsnedsättning ett visst behov av tillsyn (jfr. RÅ 2010 ref. 17). Kammarrätten instämde därför i förvaltningsrättens bedömning beträffande behovet av tillsyn.

50 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 2577-10) – personlig assistans enligt LSS

Flicka nio till tio år med svår utvecklingsstörning. Uttalad kommunikationsstörning. Behövde hjälp vid toalettbesök, hygien och med av- och påklädning. Enligt läkarintyg var hon oberäknelig och kunde inte bedöma risker och faror.

Nämnden avslag ansökan om personlig assistans.

Förvaltningsrätten konstaterade att de tillsyns- och motiverings- och aktiveringsinsatser som förelåg kunde inte anses vara av de slag som berättigar till personlig assistans. Inte heller behovet av språkträning motiverade särskilda åtgärder utöver det normala föräldraansvaret.

Kammarrätten konstaterade med hänvisning till RÅ 1997 ref. 23 I att det inte var möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon större del av den tid som krävdes för att tillgodose de grundläggande behoven. En nioåring behöver normalt inte sina föräldrar för att kommunicera (RÅ 2010 ref. 17). Domstolen fann att flickan hade rätt till personlig assistans för hjälp med sin personliga hygien, att klä av och på sig samt att kommunicera med andra (RÅ 2009 ref. 57).

51 Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 2899-12) – assistansersättning

Pojke, elva år med autism och utvecklingsstörning. Visst självskadebeteende. Totalt behov av hjälp med den personliga hygien, klä av och på sig, hjälp vid måltider och kommunikation.

Försäkringskassan beviljade assistansersättning all vaken tid, med avdrag för föräldraansvar efter en skälighetsbedömning.

Förvaltningsrätten hänvisade till Försäkringskassans bedömning med i genomsnitt drygt sex timmar per vecka som föräldraansvar. Förvaltningsrätten ansåg i enlighet med Försäkringskassan att även en elvaåring utan funktionshinder har ett visst hjälp- och tillsynsbehov. Förvaltningsrätten konstaterade att pojakens behov av hjälp inte var av sådan teknisk art, (RÅ 2008 ref. 17) att det var möjligt att helt bortse från föräldraansvaret. Han hade inte rätt till fler timmar.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning.

52 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 132-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, tio till elva år med autism som behövde hjälp med personlig hygien, måltider, klä av och på sig och att kommunicera.

Förvaltningsrätten beviljade personlig assistans och ansåg att föräldraansvaret för ett barn i elva årsåldern var förhållandevis litet vad avser de grundläggande behoven.

Kammarrätten ansåg i enlighet med förvaltningsrätten att behovet av hjälp med de grundläggande behoven var av sådan omfattning att han hade rätt till personlig assistans enligt LSS. Kammarrätten ansåg att föräldraansvaret för en elvaåring i det närmaste är obefintligt vad avser de grundläggande behoven.

53 Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 1925-12) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, tio år med kromosomrubbnings och utvecklingsstörning som behövde hjälp med personlig hygien, på- och avklädning, måltider och kommunikation.

Nämnden ansåg inte att det förelåg föräldraansvar av någon nämnvärd betydelse. Ansökan avslogs med hänvisning till föräldraansvar vid beräkning av grundläggande behov och tillsyn som andra personliga behov.

Förvaltningsrätten ansåg inte att det fanns ett föräldraansvar beträffande kommunikation. Utifrån flickans nuvarande livssituation och fritidsaktiviteter beviljades dock ingen tid för kommunikation.

Kammarrätten konstaterade att flickan hade behov av tillsyn som gick utöver vad som kunde förväntas med tanke på hennes ålder. Kammarrätten bedömde tillsynen som annat personligt behov. Med hänvisning till flickans ålder bedömde kammarrätten att det inte kunde anses åligga föräldrarna att mer än undantagsvis tillgodose behovet av tillsyn. Beviljades ytterligare 60

minuter per dygn, sammanlagt 90 minuter per dag för tillsyn som övriga behov. Kammarrätten gjorde samma bedömning som förvaltningsrätten beträffande behov av assistans för av- och påklädning och kommunikation.

54 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2739 - 2741-13) – personlig assistans enligt LSS

Pojke elva år som beviljats assistansersättning (18 timmar/dag då han inte vistas i skolan eller på korttidsboende och 14 timmar/dag för skoldagar). Frågan i målet var om han var berättigad till personlig assistans enligt LSS vid sjukdom då han inte hade kunnat vara i skolan (108 timmar vid fyra tillfällen perioden 7 februari – 16 april 2013).

Nämnden avslag ansökan om utökad assistans med hänvisning till föräldraansvaret. Socialnämnden ansåg vidare att behovet av tillsyn och hjälp under de dagar han var sjuk kunde tillgodoseas via tillfällig föräldrapenning.

Förvaltningsrätten ansåg att pojken tillförsäkrades goda levnadsvillkor med beaktande av redan beviljad kontinuerlig assistansersättning, föräldraansvaret och möjligheten att få tillfällig föräldrapenning. Överklagandet avsågs.

Med hänsyn till pojkens ålder och stora vårdbehov ansåg kammarrätten att hans utökade behov av assistans vid sjukdom och frånvaro från skolan inte kunde falla inom normalt föräldraansvar. Utifrån det totala antalet sjukdagar var det enligt kammarrätten inte heller rimligt att hänvisa till en omdisponering av beviljade assistanstimmar från Försäkringskassan. Kammarrätten fann vidare att handlingarna i målet inte visade att det fanns möjlighet att utnyttja tillfällig föräldrapenning. Enligt kammarrätten hade socialnämnden därför inte haft fog för att neka pojken rätt till den begärda ersättningen.

55 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 4022-11) – personlig assistans enligt LSS

Flicka tolv år. Diagnos eller funktionshinder framgår inte av domen.

Nämnden beviljade inte personlig assistans i yrkad omfattning bl. a. med hänsyn till att barn i flickans ålder utan funktionshinder behöver viss tillsyn och stöd samt att viss tid kan anses som normalt umgänge inom familjen.

Förvaltningsrätten instämde i nämndens inställning att även barn i flickans ålder utan funktionshinder behöver viss tillsyn samt att viss tid kan anses som normalt umgänge inom familjen. Förvaltningsrätten ansåg att flickan hade rätt till personlig assistans med ytterligare 10 timmar per vecka.

Förvaltningsrättens dom överklagades av såväl socialnämnden som flickan själv.

I kammarrätten yrkade flickan att hon skulle beviljas personlig assistans all vaken tid med avdrag för tid i skola och på korttidsvistelse. Socialnämnden

vidhöll inställningen att även barn i flickans ålder utan funktionsnedsättning behöver viss tillsyn och stöd etc.

Kammarrätten konstaterade att frågan i målet var i vilken omfattning flickan, utöver socialnämndens beslut, hade behov av tillsyn och i så fall i vilken mån denna tillsyn var tillgodosedd genom föräldraansvaret. Kammarrätten konstaterade att det inte är möjligt att klart fastställa hur behoven ser ut för barn i en viss ålder utan funktionshinder eftersom individuella variationer i utveckling, behov och förutsättning är stora. Även tolvåriga barn utan funktionshinder har dock ett visst hjälp- och tillsynsbehov. Enligt kammarrätten hade flickan behov som gick utöver vad som är normalt för ett barn i tolvårsåldern utan funktionshinder. Däremot var hennes behov inte av sådan karaktär eller omfattning att det fanns extra behov av tillsyn utöver normalt föräldraansvar under all vaken tid. Det var därför rimligt att ta hänsyn till ett visst föräldraansvar.

Utifrån tid i skolan och korttidsboende och tid när flickan gick och lade sig respektive gick upp visade kammarrättens överslagsberäkning att flickans vakna tid utanför korttidsboende och skola var 40 timmar per vecka. I nämndens beslut hade flickan under skolveckor beviljats personlig assistans med 31,2 timmar per vecka. Kammarrätten ansåg att hon därmed var tillförsäkrad goda levnadsvillkor och att nio timmar per vecka som hennes tillsynsbehov inte var tillgodosett genom skola, korttidsboende eller personlig assistans fick anses tillgodosett genom föräldraansvaret.

56 Kammarrätten i Stockholm (7514-11) – personlig assistans enligt LSS – tillfälligt utökad behov

Flicka, tolv år med tillfälligt utökad behov efter operation.

Nämnden avslog ansökan om tillfälligt utökad personlig assistans enligt LSS efter operation. Ansökan avsåg tid i hemmet under två veckor efter operationen utan skolgång och personlig assistans i skolan under ytterligare fyra veckor. Som skäl för beslutet angavs att behovet var tillgodosett genom föräldraansvaret samt genom skolans ansvar.

Av handlingarna i målet framgår att flickan var beviljad assistansersättning med 68 timmar per vecka. Av läkarintyg framgick att flickan efter operationen var i behov av hjälp med personlig hygien och förflyttningar perioden 19 april – 19 maj 2010.

Förvaltningsrätten konstaterade att det inte framgick av läkarintyg eller övrig utredning i målet i vilken omfattning flickan hade ett utökad hjälpbehov under aktuell period. Förvaltningsrätten fann därför att det inte kunde anses visat att flickan var i behov av tillfälligt utökad personlig assistans i samband med operationen utöver de redan beviljade assistanstimmarna enligt LASS.

Kammarrätten konstaterade att det framgick av utredningen att flickan hade ett omfattande hjälpbehov för vilket hon beviljats assistansersättning med 68

timmar per vecka. Ersättningen avsåg personlig assistans på kvällar efter skolan och på helgerna medan hjälpbehovet på morgonen räknats in i föräldraansvaret. Av utredningen framgick att flickan i vanliga fall gick i skolan sju timmar varje vardag och att assistansersättning inte utgick för denna tid. I skolan fanns elevassistenter som hon delade med andra barn. Kammarrätten fann att det var ostridigt att flickan vistats i hemmet två veckor från det att hon skrevs ut från sjukhuset vilket enligt kammarrättens mening medfört att det funnits ett faktiskt hjälpbehov som inte täcktes av beviljade assistanstimmar enligt LASS. Med hänsyn till omfattningen av flickans grundläggande hjälpbehov och till att operationen också hade samband med hennes funktionshinder kunde föräldraansvaret inte anses inverka på hennes rätt till ytterligare assistans under den tid hon vistades i hemmet efter operationen. Kammarrätten bedömde därför att flickan hade rätt till ersättning för personlig assistans enligt LSS under sju timmar varje vardag under den aktuella tiden.

57 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 1980-13) – assistansersättning

Flicka, tolv år med autism och svår utvecklingsstörning. Mycket enkel kommunikation, explosivt beteende och omedveten om risker och faror. Kunde inte lämnas ensam.

Försäkringskassan beaktade sammanlagt 18,25 timmar som grundläggande behov avseende hjälp med personlig hygien, på- och avklädning, kommunikation och aktiv tillsyn av övervakande karaktär som kräver ingående kunskap. Försäkringskassan beaktade visst föräldraansvar för hjälp vid kommunikation vid myndighetskontakter, vårdbesök m.m. och beräknade hennes hjälpbehov med kommunikation till i genomsnitt 20 minuter per ledig dag och 10 minuter per skoldag.

Förvaltningsrätten bedömde att flickan hade behov av hjälp med kommunikation när hon befann sig utanför skolan, men kommunikation med tredje man vid vårdbesök och liknande räknade förvaltningsrätten in under föräldraansvaret. Förvaltningsrätten ansåg att hon skulle beviljas ytterligare tid för kommunikation men det totala behovet av assistans för de grundläggande behoven uppgick inte till mer än 20 timmar.

Kammarrätten konstaterade att en tolvåring utan funktionshinder normalt har omfattande kontakter med andra människor och aktiviteter tillsammans med andra ungdomar utanför skoltid och behöver inte sina förälders eller andras vuxnas medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer (jfr RÅ 2010 ref. 17). Försäkringskassans bedömning av flickans behov av hjälp med kommunikation motsvarade inte ens tre timmar per vecka. Med beaktande av flickans ålder och övriga omständigheter var den godtagna tidsåtgången enligt kammarrättens mening alltför lågt räknad. Redan ytterligare ca 20 minuter per dag för hjälp med att kommunicera skulle medföra att det samlade behovet av hjälp med de grundläggande behoven uppgick till i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan. Eftersom den försäkrades behov av hjälp för att kommunicera utanför hemmet och skolan enligt kammarrättens

menig rimligen bedömdes uppgå till i vart fall minst 20 minuter per dag utöver den tid som Försäkringskassan godtagit, skulle hon beviljas assistansersättning.

58 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 9036-12) – assistansersättning

Flicka, tretton år med medelsvår psykisk utvecklingsstörning. Hon förstod meningar men kunde inte tala.

Försäkringskassan beaktade sammantaget 16 timmar per vecka för hjälp med personlig hygien, på- och avklädning och kommunikation.

Kammarrätten anförde att kommunikering med andra samt skapande och upprätthållande av sociala kontakter tillhör enligt praxis de grundläggande behoven enligt LSS (HFD 2010 ref. 17). Det var i målet ostridigt att den försäkrade hade ett grundläggande behov av hjälp med att kommunicera. Av utredningen framgick att hennes behov av att kommunicera inom familjen, i skolan, på fritids och liknande tillgodosågs av personer som kände henne väl. Hon behövde därför i första hand hjälp med att kommunicera vid kontakter med andra personer. Hon var tretton år vid tidpunkten för Försäkringskassans prövning. Ett barn i den åldern utan funktionshinder har normalt omfattande sociala kontakter och aktiviteter utanför skoltid. En trettonåring utan funktionshinder behöver inte sina föräldrars medverkan för att kommunicera med sin omgivning i sådana situationer. Det var därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av hjälpbehovet vid kommunikation (HFD 2010 ref. 17).

Den försäkrade hade uppskattat tiden för behov av hjälp med kommunikation till fyra timmar per vecka. Försäkringskassan hade vid sin beräkning hänvisat till föräldraansvaret såvitt avser kommunikering med skola, myndigheter, sjukvård och liknande och för kommunikering vid övriga kontakter funnit det skäligt att beakta två timmar per vecka. Kammarrätten ansåg, mot bakgrund av vad som anförts ovan, att hon behövde hjälp med att kommunicera i större omfattning än vad som beaktats. Ett tillägg med två timmar per vecka utöver de två som Försäkringskassan redan beaktat innebar dock inte ensamt att tidsåtgången för hjälp med hennes grundläggande behov översteg 20 timmar per vecka. Hon beviljades därför inte assistansersättning.

59 Kammarrätten i Stockholm (mål nr 7477-12) – personlig assistans enligt LSS

Flicka, tretton år med utvecklingsnivå som en treåring. Hon behövde hjälp och stöd i alla moment samt övervakning. Språket mycket begränsat.

Nämnden beviljade korttidsboende och personlig assistans med 13 timmar per månad enligt LSS.

Kammarrätten ansåg att föräldraansvaret för en trettonåring är så begränsat att behovet inte i någon beaktansvärd del kan anses tillgodosedd genom föräldraansvar. Kammarrätten konstaterade att flickan även behövde personlig assistans för andra personliga behov i form av handräckning, verbalt stöd och tillsyn. Kammarrätten beviljade ytterligare tid för personlig assistans.

60 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 11-11) – personlig assistans enligt LSS

Pojke nästan fjorton år med Downs syndrom, måttlig utvecklingsstörning och autistiska drag. Hade behov av hjälp med all personlig hygien, viss hjälp med toalettbesök samt på- och avklädning. Han kunde äta och dricka själv men inte ta mat själv och hade svårt att få maten på tallriken eller att få dryck i glaset och kunde inte heller dela maten. Han hade ett mycket begränsat ordförråd men kunde påkalla uppmärksamhet genom att använda enstaka ord och tecken. Kunde inte lämnas ensam då han behövde ständigt hjälp och tillsyn.

Nämnden beviljade personlig assistans med 44 timmar per vecka.

Förvaltningsrätten konstaterade att pojkens tvångsmässighet och rutinstyrighet, låga begåvning och autistiska drag medförde att han hade ett komplext beteende och ett mycket stort behov av daglig tillsyn och omvårdnad. Domstolen fann att det fanns ett visst föräldraansvar för den tillsyn som inte var att betrakta som grundläggande behov. Någon rätt till ytterligare timmar fanns inte.

Kammarrätten hänvisade till RÅ 2010 ref. 17 och konstaterade att med hänsyn till att pojken hade rätt till personlig assistans skulle även behov av tillsyn som inte var att betrakta som aktiv tillsyn beaktas vid bedömningen av omfattningen av personlig assistans. Domstolen fann att det visserligen kunde anses finnas ett visst behov av tillsyn för barn i motsvarande ålder som inte var funktionshindrade, men att det inte var fråga om tillsyn där någon ständigt måste vara inom hörhåll och vara beredd att ingripa. Tidsåtgången för tillsynen över ett barn som nästan var fjorton år kunde antas vara försumbar. Kammarrätten fann att det fanns rätt till ytterligare timmar.

61 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 2741-11) – assistansersättning

Flicka, femton år med autism, svår utvecklingsstörning och epilepsi av typen SUDEP (sudden unexpected death in epilepsy) vilket innebar att hon skulle avlida om hon inte gavs den akutmedicin som hon var föreskriven.

Försäkringskassan beviljade assistansersättning dygnet runt, varav 6,5 timmar per natt avsåg jour och 4 timmar aktiv assistans. Flickan var också beviljad dubbelassistans med 17 timmar per vecka.

I kompletterande medicinskt underlag, som inkom efter det överklagade beslutet, angavs att det var livsavgörande att flickan fick skydd så att hon inte skadade sig och att hon snabbt fick akut medicinering vid långvariga anfall. För detta behövdes dubbelassistans under all vaken tid och assistans av övervakande karaktär nattetid.

Av tidigare medicinskt underlag framgick att flickan nattetid hade övervakning i form av kamera, högtalare och larm som indikerade kramper.

Förvaltningsrätten ansåg att det fanns skäl att bevilja dubbelassistans under all vaken tid. När det gällde behovet av assistans nattetid fann förvaltningsrätten (utifrån dåvarande definition av begreppet jour) att avvägningen som Försäkringskassan gjort mellan aktiv assistans och jourtid föreföll rimlig. Förvaltningsrätten konstaterade att Försäkringskassans avdrag för föräldransvar inte var orimligt stort.

I överklagandet till kammarrätten yrkade Försäkringskassan att flickan skulle beviljas dubbel assistans all vaken tid med avdrag för tid i skolan och för den del av hjälpbehovet som var tillgodosett genom korttidsvistelsen. Försäkringskassan tillstyrkte att flickans överklagande bifölls på så sätt att hon beviljades enkel aktiv assistans nattetid.

Kammarrätten konstaterade att det var ostridigt mellan parterna att flickan var i behov av dubbel personlig assistans under all vaken tid då hon inte vistades i skolan eller på korttidsvistelse. Det var vidare ostridigt att flickan var i behov av enkel aktiv assistans under natten. Kammarrätten delade parternas uppfattning. Kammarrätten ansåg att det inte fanns skäl att bevilja dubbelassistans under tid i skolan och på korttidsvistelsen.

Kammarrätten konstaterade att Försäkringskassan hade beaktat föräldransvar med sju timmar per vecka avseende tillsyn, stimulans och aktivering och att förvaltningsrätten hade hänvisat till att t.ex. ridning och skogs promenader är aktiviteter som ingår i det normala föräldransvaret. Enligt kammarrätten var flickan vid dessa aktiviteter i behov av dubbel assistans. Hon behövde bl. a. aktiv tillsyn av övervakande karaktär, lyftas upp i sadeln, hjälp att komma upp när hon ramlade och ibland även bäras efter anfall. Flickans behov av insatser av en annan person i dessa avseenden gick därför utöver vad som ingår i normalt föräldransvar. Kammarrätten ansåg vidare att även om det föreligger ett begränsat föräldransvar för en femton-åring utan funktionshinder, så var situationen i flickans fall annorlunda då det var fråga om att två personer ständigt behövde vara beredda att ingripa för att ge omvårdnad och undvika allvarliga skador. Flickan var vidare i behov av kvalificerade motiveringsinsatser och behövde ständigt tillsyn eftersom hon inte förstod när hon utsatte sig för fara. Enligt kammarrätten var flickans behov i samband med tillsyn, stimulans och aktivering av sådan karaktär och omfattning att dessa inte kunde anses ingå i det normala föräldransvaret (jfr RÅ 2008 ref. 17 och RÅ 2010 ref. 17).

62 Kammarrätten i Jönköping (mål nr 2020 och 2021-12) – personlig assistans enligt LSS

Pojke, sexton år. Beviljad assistansersättning från Försäkringskassan. Fråga om tillfällig utökning vid resa.

Nämnden ansåg att resan skedde inom ramen för en familjerelation och hänvisade till att det fanns ett tillsynsansvar för en sextonåring. Nämnden hade erbjudit annan korttidsvistelse som kompensation för den han missat och assistanstimmarna kunde på så sätt omdisponeras.

Kammarrätten konstaterade att nämnden erbjudit ytterligare korttidsvistelse som kompensation. Kammarrätten ansåg att hjälpbehovet under resan kunnat tillgodoses genom omdisponering inom ramen för beviljad assistansersättning samt inom normal familjegemenskap.

63 Kammarrätten i Göteborg (mål nr 6599-11) – assistansersättning

Pojke, sexton år med Downs syndrom, utvecklingsstörning, autismspektrumstörning, ADHD samt epilepsi.

Försäkringskassan beslutade att avslå den försäkrades ansökan och dra in assistansersättningen då hans behov av hjälp med de grundläggande behoven bedömdes uppgå till 5,94 timmar per vecka. För det grundläggande behovet kommunikation godtogs fyra timmar per vecka för besök inom sjukvården samt vid fritidsaktiviteter utanför skola, fritids och korttidsvistelse.

Vid en sammantagen bedömning fann förvaltningsrätten att pojken i större utsträckning än vad som gjorts gällande på egen hand klarade av praktiska moment och vardagsrutiner som t.ex. påklädning och mathållning och att hans tillsynsbehov inte var av sådan omfattning att det kunde inräknas i de grundläggande behoven. Det var inte heller visat att den hjälp han behövde förutsatte ingående kunskaper om honom. Hans behov av assistans för de grundläggande behoven bedömdes i genomsnitt inte överstiga 20 timmar per vecka.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning avseende pojkens behov av hjälp med de grundläggande behoven personlig hygien, av- och påklädning, måltidshjälp och tillsyn. Kammarrätten konstaterade att den försäkrade vid tiden för Försäkringskassans beslut var sexton år gammal. Sextonåringar utan funktionshinder har normalt omfattande kontakter med andra människor och har aktiviteter med andra ungdomar utanför skoltid och de behöver inte sina föräldrars eller andra vuxnas medverkan för att kommunicera i vanliga sociala situationer. Med hänsyn till den försäkrades ålder skulle inte något föräldraansvar beaktas vid bedömningen av hans behov av hjälp med att kommunicera (jfr RÅ 2010 ref. 17). Hans behov i detta avseende översteg då enligt kammarrättens mening klart de av Försäkringskassan medgivna fyra timmarna per vecka. Eftersom den försäkrades

behov av hjälp med de grundläggande behoven inte översteg 20 timmar per vecka hade han dock inte rätt till assistansersättning.

I serien Anser har följande skrifter publicerats sedan år 2005:

- 2005:1 Regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål januari–december 2004. En rättsfallsöversikt
- 2007:1 EU-domar
- 2010:1 Regeringsrättens domar i socialförsäkringsmål. Januari 2005–december 2009. En rättsfallsöversikt
- 2011:1 Rättsfallsöversikt – personlig assistans
- 2012:1 En analys av vissa frågor om återbetalning och eftergift. Rättsfallsöversikt
- 2012:2 Rättsfallsöversikt – personlig assistans
- 2013:1 Rättsfallsöversikt – bilstöd
- 2013:2 Regeringsrättens och Högsta förvaltningsdomstolens domar i socialförsäkringsmål. Januari 2010–september 2012. En rättsfallsöversikt

Från år 2014 har serien Anser bytt namn till Rättslig uppföljning. I serien Rättslig uppföljning har följande skrifter publicerats sedan år 2014:

- 2014:1 Rättsfallsöversikt – aktivitetsersättning
- 2014:2 Beslutsunderlag och beslut i sjukpenningärenden. En jämförelse mellan år 2010 och år 2013. Rättslig kvalitetsuppföljning
- 2014:3 Rättsfallsöversikt – personlig assistans (föräldraansvar)